

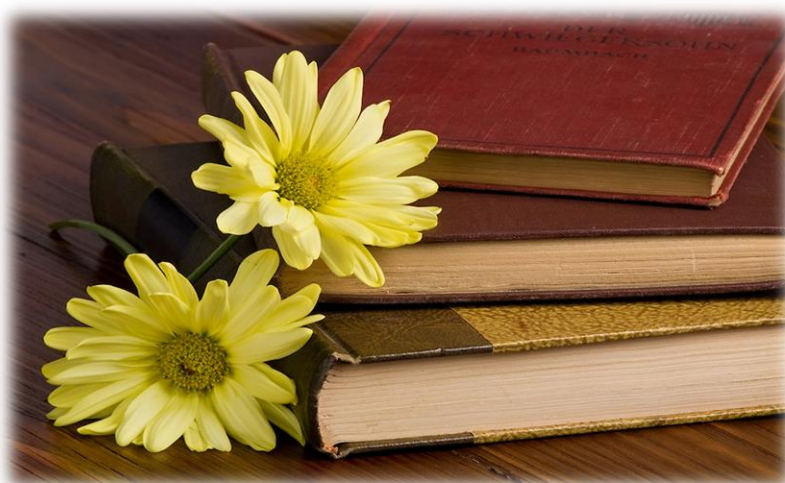
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΜΟΝΙΑΣ &
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Οργάνωση και ταξινόμηση του Αρχείου της πρώην
Κοινότητας Πολυκάρπης Καστοριάς. Ιστορία της Καστοριάς
και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

Παπαθανασίου Χρυσούλα- Α.Μ.: Β2016093

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

Δρακάκης Εμμανουήλ

Καββαδία Αλεξάνδρα

ΚΕΡΚΥΡΑ 2020

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΜΟΝΙΑΣ &
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Οργάνωση και ταξινόμηση του Αρχείου της πρώην
Κοινότητας Πολυκάρπης Καστοριάς. Ιστορία της Καστοριάς
και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

Παπαθανασίου Χρυσούλα- Α.Μ.: Β2016093

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

Δρακάκης Εμμανουήλ

Καββαδία Αλεξάνδρα

Περιεχόμενα:

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	5
Η Καστοριά.....	6
Κεφάλαιο 1 ^ο : Γενικές πληροφορίες για την Καστοριά.....	7
1.1.Η θέση της πόλης της Καστοριάς.....	7
1.2.Το όνομα της πόλης.....	7
1.3.Ο πληθυσμός της πόλης.....	8
1.4.Αρχοντικά και εκκλησίες.....	8
Κεφάλαιο 2 ^ο : Ιστορία της Καστοριάς.....	10
2.1 Προϊστορική περίοδος.....	10
2.2 Αρχαία περίοδος.....	11
2.2.1 Η Άνω Μακεδονία	12
2.2.2 Η Ορεστίδα.....	13
2.2.3 Το αρχαίο Άργος Ορεστικό και Διοκλητιανούπολη.....	14
2.2.4 Το αρχαίο Κέλετρον.....	15
2.3 Βυζαντινή περίοδος.....	16
2.4 Τουρκοκρατία.....	17
Κεφάλαιο 3 ^ο : Ο Μακεδονικός Αγώνας.....	18
3.1 Τα πρόδρομα γεγονότα (1870-1893)	18
3.1.1 Η Δημιουργία Σχισματικής Βουλγαρικής Εκκλησίας/Εξαρχίας 1870.....	18
3.1.2 Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου 1878.....	19
3.1.3 Η πρώτη φάση του Αγώνα.....	19
3.1.4 Αναστάσιος Πηχιών (1836-1913)	20
3.1.5 Ο Αναστάσιος Πηχιών στο Μακεδονικό Αγώνα.....	21
3.2 Από την ίδρυση των Κομιτάτων στην επανάσταση του Ίλιντεν(1894-1903).....	22
3.2.1 Ίδρυση των Κομιτάτων.....	22
3.2.2 Η επανάσταση στο Ίλιντεν.....	24
3.3 Ένοπλη φάση του Αγώνα (1904-1908).....	24
3.3.1 Ίων Δραγούμης.....	24
3.3.2 Παύλος Μελάς.....	25
3.3.3 Άλλοι τοπικοί αγωνιστές.....	27
3.4 Μετά την απελευθέρωση	28

Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	29
Κεφάλαιο 4° : Ιστορική εξέλιξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	30
4.1 Πρώτες μορφές οργάνωσης της Κοινωνίας.....	30
4.2 Αρχαία Περίοδος.....	30
4.3 Το Κράτος της Μακεδονίας.....	31
4.4 Τουρκοκρατία.....	31
4.5 Ελληνική Επανάσταση (1821-1828)	31
4.6 Η Τοπική Αυτοδιοίκηση κατά την περίοδο του Όθωνα.	32
4.7 Ελευθέριος Βενιζέλος.....	32
4.8 Άλλες μεταρρυθμιστικές ενέργειες στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	33
Κεφάλαιο 5° : Σημαντικά Προγράμματα μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	35
5.1 Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας.....	35
5.1.1 Στόχοι του Προγράμματος.....	36
5.2 Πρόγραμμα Καλλικράτης.....	37
5.3 Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι.....	39
Κεφάλαιο 6° : Το Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης.....	40
6.1 Πολυκάρπη Καστοριάς.....	40
6.2 Κοινότητα/ Δήμος/ Νομός Καστοριάς.	41
6.3 Η δημιουργία καταλόγου του Αρχείου της Κοινότητας.....	42
6.4 Περιγραφή του Αρχείου	45
Επίλογος/ Συμπεράσματα.....	47
Πίνακας εικόνων.....	48
Βιβλιογραφία.....	49

Πρόλογος

Η ανάθεση της οργάνωσης και ταξινόμησης του Αρχείου της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης αποτέλεσε μια δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία. Οι συνθήκες που επικρατούσαν στον χώρο όπου βρίσκεται το αρχείο δεν ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές.

Με αφορμή την οργάνωση αυτή αποφάσισα να δώσω πληροφορίες για την ιστορία της πόλης της Καστοριάς καθώς και για την ιστορία και τις αλλαγές που υπήρξαν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση στον ελλαδικό χώρο. Η έλλειψη γνώσης για την ιστορία του τόπου μας είναι ένα δυσάρεστο γεγονός. Μέσα από την παρούσα εργασία ο αναγνώστης θα γνωρίσει την ιστορία και την γεωγραφική θέση του Νομού Καστοριάς καθώς και τις βασικότερες αλλαγές στον τρόπο διοίκησης που έγιναν στην κοινωνία.

Στο Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης βρέθηκαν σημαντικά και χρήσιμα έγγραφα. Στο άκουσμα πως το Αρχείο θα τεθεί σε ταξινόμηση, αρκετοί κάτοικοι εκδήλωσαν το ενδιαφέρον τους, καθώς ορισμένα από τα έγγραφα που υπάρχουν σε αυτό τους είναι χρήσιμα σήμερα. Αυτή η εξυπηρέτηση που θα λάβουν οι κάτοικοι, με την ολοκλήρωση της ταξινόμησης, αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη που μου έδωσε θέληση και κουράγιο ώστε να ολοκληρώσω το έργο αυτό.

Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ θέλω να δώσω στον Αθανάσιο Παπαβασιλείου, πρώην πρόεδρο του εκπολιτιστικού συλλόγου Πολυκάρπης «Δημιουργία» για την ανάθεση του έργου και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε για την τέλεση του.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματοποιείται στα πλαίσια εκπόνησης πτυχιακών εργασιών του τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Η συγγραφή της εργασίας παρουσίασε ιδιαίτερες δυσκολίες, καθώς λόγω των συνθηκών που επικρατούν εξαιτίας της πανδημίας η αναζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της πόλης ή σε οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία πληροφόρησης δεν ήταν εφικτή. Παρόλα αυτά στάθηκα τυχερή γιατί το Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης παρέχει μια μεγάλη συλλογή βιβλίων που αναφέρονται τόσο στην ιστορία της Καστοριάς όσο και στην ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι ηλεκτρονικές πηγές επίσης υπήρξαν σημαντικές ως προς την άντληση πληροφοριών.

Σκοπός της εργασίας είναι με βάση την οργάνωση και ταξινόμηση του Αρχείου να παρουσιάσει με ένα συνολικό τρόπο την ιστορική διαδρομή της Καστοριάς και την ιστορική εξέλιξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο δίνονται πληροφορίες για την πόλη της Καστοριάς και για την ιστορία της, από πού πήρε το όνομα της, ποιοι λαοί πέρασαν από αυτό το μέρος και τα κατάλοιπα που άφησαν. Ξεχωριστό κεφάλαιο της ιστορία της Καστοριάς αποτελεί ο Μακεδονικός Αγώνας, ένας αγώνας που διεξήχθη κατά κύριο λόγο στην περιοχή της Καστοριάς και αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα τόσο της περιοχής όσο και ολόκληρης της Ελλάδος.

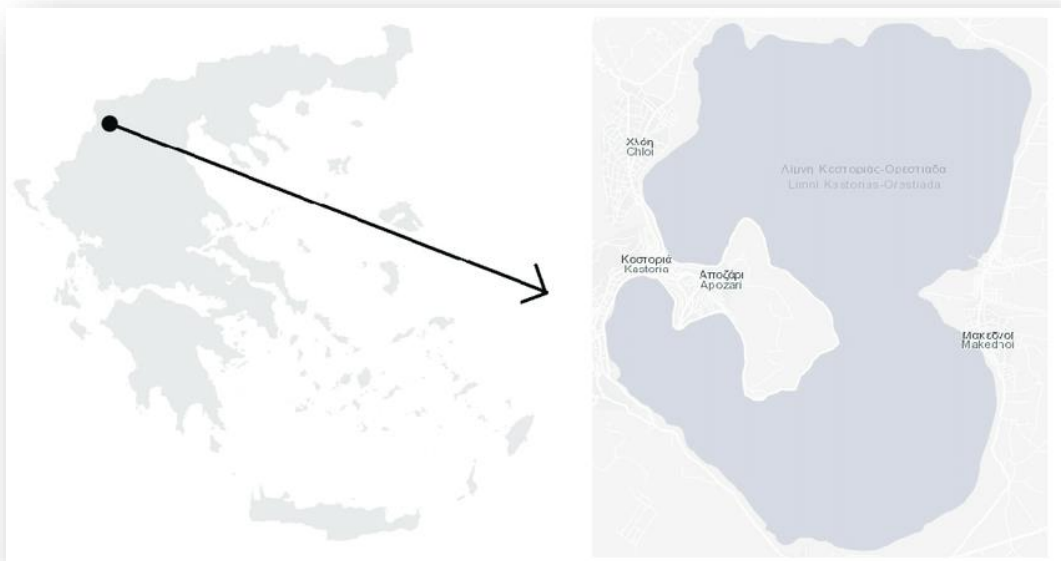
Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ιστορική εξέλιξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, πως δηλαδή από την προϊστορική ακόμα περίοδο ξεκίνησαν να οργανώνονται οι άνθρωποι σε κοινωνίες και πως έχει φτάσει αυτός ο θεσμός να λειτουργεί μέχρι σήμερα. Το επόμενο κεφάλαιο αναλύει τους σκοπούς και λόγους εφαρμογής ορισμένων προγραμμάτων που βασίστηκαν στις προσπάθειες μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης. Σε αυτό δίνεται μια μικρή ιστορική αναδρομή για τις αποσπάσεις και προσαρτήσεις που έγιναν στον Δήμο Καστοριάς και στην Κοινότητα Πολυκάρπης. Επίσης αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο οργανώθηκε και ταξινομήθηκε το Αρχείο και η δημιουργία των καταλόγων για την ευκολότερη αναζήτηση τεκμηρίων.

Τέλος δίνεται ο πίνακας των εικόνων και η βιβλιογραφία στην οποία βασίστηκαν όλες οι πληροφορίες που αναγράφονται στην εργασία.

Η Καστοριά

Όποιος επιθυμεί να γνωρίσει την Καστοριά θα βρει ένα πλήθος βιβλιογραφίας καθώς δεν υπάρχει ένα βιβλίο που να μπορεί να καλύψει αυτή του την ανάγκη. Λιμναίοι οικισμοί, βασιλείς και αυτοκράτορες, μάχες και επαναστάσεις αποτελούν μερικά από τα κομμάτια της πλούσιας ιστορίας της που ξεκινάει από την προϊστορική ακόμα περίοδο και συνεχίζει μέχρι και σήμερα.

Εικόνα 1: Η γεωγραφική θέση της Καστοριάς.

1^ο Κεφάλαιο: Γενικές πληροφορίες για την Καστοριά.

1.1. Η θέση της πόλης της Καστοριάς.

Η Καστοριά, είναι μια πόλη της Δυτικής Μακεδονίας, που συνορεύει δυτικά με την Αλβανία, βόρεια με το νομό Φλώρινας, ανατολικά και νοτιοανατολικά με το νομό της Κοζάνης και νότια και νοτιοδυτικά με τους νομούς των Γρεβενών και των Ιωαννίνων.

Εκτείνεται σε μικρή απόσταση από τον ποταμό Αλιάκμονα ο οποίος πηγάζει από τις περιοχές του Γράμμου, του Βιτσίου και της Κρανιώνας και ρίχνει τα νερά του στην λίμνη της Καστοριάς, γνωστή με τον όνομα Ορεστιάδα. Μια χερσόνησος με στενή αρχή εισχωρεί βαθιά μέσα στην λίμνη και αποτελεί κατοικούμενο μέρος που υψώνεται 50 μέτρα πάνω από την στάθμη των νερών της λίμνης. Παλαιότερα η συγκοινωνία μεταξύ της πόλης και των διαφόρων χωριών γινόταν μέσω της λίμνης με βάρκες.

1.2. Το όνομα της πόλης.

Για το όνομα της πόλης της Καστοριάς έχουν διατυπωθεί πολλές γνώμες και μέχρι σήμερα δεν έχει βρεθεί ποια από αυτές είναι η σωστή. Υπάρχουν πολλές αναφορές για το όνομα της πόλης. Πρώτος είχε αναφερθεί στην Καστοριά ο Προκόπιος, βυζαντινός λόγιος από την Παλαιστίνη, περίπου στα μέσα του 6^{ου} αιώνα ο οποίος έδωσε το όνομα «Καστοριά¹» αρχικά στην λίμνη² και όχι στην πόλη. Το όνομα αυτό προήλθε από τους κάστορες, τα μικρά γουνοφόρα ζώα που ζούσαν στην λίμνη.

Άλλη εκδοχή όχι όμως επιστημονικά τεκμηριωμένη για το όνομα της πόλης είναι εκείνη που έχει να κάνει με την οχύρωση της. Δίνεται η άποψη πως η Καστοριά προέρχεται από την λέξη «Κάστρο» το οποίο δικαιολογείται από την οχυρότητα της θέσης της πόλης³. Ωστόσο το φαινόμενο αυτό, να δίνουν ως πρώτο συνθετικό σε όνομα πόλης το «Κάστρο-» το συναντάμε σε όλη την Ελλάδα.

¹ Στην λέξη Καστοριά το πρώτο συνθετικό (κασ-) έχει σχέση με τον κασσίτερο ο οποίος έχει λαμπρό χρώμα και χρησιμοποιείται για το κασιτέρωμα (γάνωμα των σκευών). Ως δεύτερο συνθετικό έχει το -ωριά, δηλαδή ωραία. Έτσι η «Καστοριά» σημαίνει φωτεινή, ωραία πόλη.

² Προκόπιος, Περί κτισμάτων IV, 3 «Πόλις δὲ ἦν τις ἐπὶ Θεσσαλίας, Διοκλητιανούπολις ὄνομα, εὐδαίμων μὲν τὸ παλαιὸν γεγεννημένη, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου βαρβάρων οἱ ἐπιπεσόντων καταλυθεῖσα καὶ οἰκητόρων ἔρημος γεγονυῖα ἐπὶ μακρότατον· λίμνη δὲ τις αὐτῇ ἐν γειτόνων τυγχάνει οὖσα, ἥ Καστορία ὠνόμασται.»

³ Κατά την αρχαιότητα υπάρχουν πολλά κείμενα που αναφέρονται στην οχύρωση της πόλης μέσα από τα οποία φαίνεται πως η πόλη βρισκόταν σχεδόν πάνω σε νησί. Άννα Κομνηνή, Αλέξιας, VI, I, 1 «Λίμνη τις ἐστὶν ἡ τῆς Καστορίας, ἐν ᾗ τράχηλος ἀπὸ τῆς χέρσου εἰσέρχεται καὶ περὶ τὸ ἄκρον εὐρύνεται εἰς πετρώδεις βουνοὺς ἀποτελεστικῶν. Περὶ δὲ τὸν τράχηλον καὶ πύργοι καὶ μεσοπύργια ὠκοδόμηται κάστρου δίκην, ὅπερ καὶ Καστορία ὀνομάζεται». Επίσης ο Κεδρηνός 49,67,80, Εφραίμ στ. 3500,8691, 8729, 9148,9378, Γ. Παχυμέρης 2, 11, Νικ. Γρηγοράς 28, I. Κατακουζηνός 1, 54 «Καστορίας δε και της αυτής οχυρωτάτης ούσης δια το πανταχόθεν

Ο Η. Gelzer⁴ υποστηρίζει την άποψη πως το όνομα της πόλης προέρχεται από την βουλγαρική λέξη «Costur». Αυτή η άποψη είναι εσφαλμένη καθώς το όνομα υπήρχε από τον 6^ο αιώνα πριν δηλαδή από τον ερχομό των Σλάβων στην Άνω Μακεδονία. Αντίθετα, το σλάβικο «Costur» προήλθε από το ελληνικό «Καστοριά». Οι τούρκοι έδιναν στην Καστοριά το όνομα Kesriye⁵.

Το όνομα της πόλης συσχετίστηκε άμεσα ή έμμεσα με τα εξής ονόματα: Κέλετρον (ή Κήλητρον/ Κήληθρον/ Κέλεθρον/ Κέλκτρον/ Θέλκτρον), Διοκλητιανούπολις, Ιουστινιανούπολις, Καστοριά, Κάστρον. Πληροφορίες για τα ονόματα αυτά δίνονται παρακάτω.

1.3. Ο πληθυσμός της πόλης.

Όπως συμβαίνει στις περισσότερες περιοχές έτσι και στην Καστοριά ο πληθυσμός της άλλαζε κατά καιρούς και μεταβαλλόταν σε αριθμό και σύνθεση ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν και το περιβάλλον.

Με την απογραφή του 2019 ο πληθυσμός της πόλης της Καστοριάς ανέρχεται στις 46,668, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία⁶.

1.4. Αρχοντικά και εκκλησίες.

Η Καστοριά παρουσιάζει την όψη μιας βυζαντινής πόλης, με πολυάριθμες εκκλησίες και αρχοντικά και στενούς δρόμους. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας χτίστηκαν πολλές εκκλησίες πάνω σε ερείπια παλαιότερων βυζαντινών ναών. Είναι διακοσμημένες με περίτεχνες τοιχογραφίες οι οποίες σε αρκετές εκκλησίες διακοσμούν και το εξωτερικό τους μέρος.

Η οικοδόμηση των αρχοντικών ξεκίνησε από τον 17^ο αιώνα και συνεχίστηκε μέχρι και τον 19^ο αιώνα. Ιδιαίτερα κατά τα έτη 1860-1880, υπήρξε ακμή των πόλεων και τον κωμοπόλεων της Δυτικής Μακεδονίας και πολιτιστική άνθηση δείγμα των οποίων αποτελούν τα αρχοντικά. Σήμερα σώζονται 12 χρονολογημένα αρχοντικά του 18^{ου} αιώνα. Τα πιο σημαντικά είναι του Νατζή, του Μπασάρα, των Αδελφών Εμμανουήλ, του Αιβάζη, του Σκούταρη κ.ά. Τα περισσότερα αρχοντικά βρίσκονται στη νότια παραλία, Ντολτσό και στην Βόρεια, Απόζαρι. Τα καστοριανά αρχοντικά είχαν αποθήκες και καταγωγή στα οποία αποθηκεύονταν από το φθινόπωρο τρόφιμα για όλο το χειμώνα. Όλα τα σπίτια είχαν αυλές με μπαξέδες και περιβάλλονταν από ψηλούς τοίχους.

περικλύζεσθαι τη λίμνη». Από τις περιγραφές αυτές φαίνεται πως η πόλη βρισκόταν σχεδόν πάνω σε νησί.

⁴ Γερμανός μελετητής.

⁵ Προέρχεται από την τουρκική φράση «Golu Kesir» δηλαδή «πολλή η λίμνη του».

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις μεταβολές στον πληθυσμό της Καστοριάς, Βλ: Δασκαλάκη Γ. Νικ , *Καστοριά: τουριστικός οδηγός*, Λιθογραφία Ο.Ε., Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 14-15.

Εικόνα 2: Αρχοντικό Αδελφών Εμμανουήλ, το εξωτερικό του μέρος.

Εικόνα 3: Αρχοντικό Αιβάζη, το εσωτερικό μέρος.

Εικόνα 4: Η Παναγιά η Κουμπελίδικη.

Εικόνα 5: Η Παναγιά η Μαυριώτισσα.

2^ο Κεφάλαιο: Ιστορία της Καστοριάς.

2.1. Προϊστορική περίοδος.

Η λίμνη, η χερσόνησος και τα γύρω βουνά ήταν εκείνα που καθόριζαν την ταυτότητα της Καστοριάς. Υπήρχε από την Νεολιθική εποχή ακόμη οργανωμένη ζωή γύρω από τη λίμνη, η οποία ανακαλύφθηκε μετά τις ανασκαφικές έρευνες που έγιναν στο Δισπηλιό⁷ και έφεραν στο φως έναν πασσαλόκτιστο λιμναίο οικισμό. Παρόλο που και σε άλλα μέρη της Ελλάδας βρέθηκαν ίχνη παρόμοιων οικισμών, ο Λιμναίος Οικισμός του Δισπηλιού είναι ο μοναδικός ανεσκαμμένος οικισμός στην Ελλάδα.

Η ύπαρξη του λιμναίου οικισμού έγινε γνωστή το 1932 όταν ο καθηγητής της Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Αντώνιος Κεραμόπουλος επισκέφθηκε την περιοχή και έκανε κάποιες παρατηρήσεις⁸. Όταν υποχωρούσε η στάθμη του νερού της λίμνης τότε εμφανίζονταν οι κορυφές των πασσάλων του λιμναίου οικισμού.

Εικόνα 6: Πάσσαλοι που ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφές.

Το 1938 εξαιτίας της ξηρασίας η στάθμη είχε υποχωρήσει υπερβολικά με αποτέλεσμα να εμφανιστεί ένα μεγάλο πλήθος πασσάλων σε όλο το μήκος της λίμνης. Τότε έγινε και η πρώτη δοκιμαστική ανασκαφή⁹. Ο Κεραμόπουλος πραγματοποίησε ανασκαφικές έρευνες μέχρι και το 1940. Εξαιτίας του πολέμου οι έρευνες σταμάτησαν και τα περισσότερα ευρήματα σκορπίστηκαν, ενώ το Δισπηλιό και οι λιμναίες προϊστορικές κατοικίες ξεχάστηκαν.

Τις έρευνες του Κεραμόπουλου συνέχισε το 1965 ο καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Νικόλαος Μουτσόπουλος, όταν η στάθμη της λίμνης είχε υποχωρήσει και πάλι. Σημαντικά στοιχεία βρέθηκαν από την εκτεταμένη έρευνα αυτή που βοήθησαν στην αποτύπωση του αρχαιολογικού χώρου.

⁷ Το παλιό όνομα του χωριού ήταν Δουπιάκοι ή Ντουπιάκοι. Το όνομα Δισπηλιό δόθηκε λόγω των σπηλιών που υπήρχαν στην περιοχή σε παλαιότερες περιόδους και πιθανότατα είχαν κατοικηθεί.

⁸ Αντωνίου. Δ. Κεραμόπουλου, Ανασκαφαί και έρευναι εν τη Άνω Μακεδονία, Αρχαιολογική Εφημερίς 1932, σελ. 94.

⁹ Από τη θέση «νησί» του Δισπηλιού ως το Μαυροχώρι. Δες: Εικόνα 6.

Η σημαντικότερη και συστηματική ανασκαφική έρευνα ξεκίνησε το 1992 από τον Γιώργο Χουρμουζιάδη, καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η επιστημονική ομάδα

Εικόνα 7: Σύγχρονη αναπαράσταση του Λιμναίου Οικισμού στο Δισπηλιό.

του Δισπηλιού¹⁰ όχι μόνο έφερε στο φως ένα πλήθος ευρημάτων¹¹ υλικής αξίας αλλά και διατύπωσε πολλά συμπεράσματα για τις συνήθειες και την οργάνωση της ζωής των προϊστορικών Δισπηλιωτών, χωρίζοντας την σε τρία επίπεδα. Το πρώτο αφορά τη μελέτη του οικισμού ως προς το χώρο στον οποίο βρίσκεται καθώς και τη σχέση του με τη λίμνη. Το δεύτερο σχετίζεται με την οικονομία και το τρίτο με την ιδεολογία των ανθρώπων¹². Προσπάθησαν δηλαδή να προσδιορίσουν τον τρόπο με τον οποίο μια νεολιθική κοινότητα ήρθε σε επαφή με τη λίμνη αποκτώντας δεξιότητες, σε αντίθεση με τον περιορισμένο αριθμό πρώτων υλών, και τελικά κατασκεύασε έναν πολύμορφο και πολυλειτουργικό χώρο. «Οι νεολιθικοί κάτοικοι κατάφεραν να λύσουν τα προβλήματα της επιβίωσης τους αξιοποιώντας τη λίμνη, καλλιεργώντας τα χωράφια, κυνηγώντας ζώα. Ήταν δηλαδή ψαράδες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι¹³».

2.2. Αρχαία Περίοδος.

Για την περίοδο μετά τη Νεολιθική εποχή δεν υπάρχουν πληροφορίες ή τεκμηριωμένα στοιχεία που να μας δείχνουν ποιοι κατοικούσαν στην περιοχή της Καστοριάς. Θα μπορούσαμε να δεχτούμε την άποψη των εθνολόγων που υποστηρίζουν την ύπαρξη ντόπιων προελληνικών πληθυσμών, οι οποίοι άλλωστε δημιούργησαν τον οικισμό του Δισπηλιού, της Αυγής, της Κολοκυνθού και

¹⁰ Επιστημονική ομάδα με επικεφαλής τον καθηγητή της Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο ΑΠΘ, Γιώργο Χ. Χουρμουζιάδη αποτελείται από τους αρχαιολόγους Αναγνώστου Ι., Αλματζή Α., Αλματζή Κ., Βούλγαρη Ε., Γιαγκούλη Τ., Κούγκουλο Θ., Μαγκαφά Μ., Μαραγκού Χ., Σμάγα Αγ., Στρατούλη Γ., Σφακιανάκη Δ., Σοφρωνιάδου Μ., Τουλούμη Κ., Τσαγκούλη Χ., και την αρχιτέκτονα Ν. Χουρμουζιάδη. Βλ: Χάρης Σ. Μακρής, *Η Καστοριά: συνοπτική ιστορία της πόλης*, Δημοτική πολιτιστική επιχείρηση Καστοριάς, Θεσσαλονίκη 2000, σελ19.

¹¹ Ευρήματα της Νεολιθικής εποχής βρέθηκαν εκτός από το Δισπηλιό και σε πολλά άλλα χωριά της Καστοριάς. Δες: Ν.Γ. Δασκαλάκη, *Καστοριά: τουριστικός οδηγός*, Λιθογραφία, Θεσσαλονίκη.

¹² Βλ: Χάρης Σ. Μακρής, *Η Καστοριά: συνοπτική ιστορία της πόλης*, Δημοτική πολιτιστική επιχείρηση Καστοριάς, Θεσσαλονίκη 2000, σελ19.

¹³ Βλ: Ν.Γ. Δασκαλάκη, *Καστοριά: τουριστικός οδηγός*, Λιθογραφία, Θεσσαλονίκη, σελ 44

2.2.1.Η Άνω Μακεδονία.

Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών ήταν κυρίως κτηνοτρόφοι και γεωργοί και την

Εικόνα 8: Χάρτης της Άνω Μακεδονίας.

περιοχής υπήρχαν καθόλη την ύπαρξη

12

της Άνω Μακεδονίας μέχρι ακόμα και την περίοδο των περσικών πολέμων όπου ο Αλέξανδρος Α΄ προσάρτησε την περιοχή στο μακεδονικό κράτος στα χρόνια του Φιλίππου Β΄ και του Μ. Αλεξάνδρου. Με τις επιτυχίες του Φιλίππου Β΄ και του Μ. Αλεξάνδρου οι δυτικομακεδόνες ένωσαν κομμάτι του Μακεδονικού κράτους.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, κατά την 2^η χιλιετία τα θρακοφρυγική¹⁵ καταγωγής φύλλα που κατοικούσαν σε περιοχές της Μακεδονίας μετανάστευσαν προς την Μικρά Ασία όπου και εγκαταστάθηκαν στα τμήματα της παλαιάς Χετιτικής Αυτοκρατορίας, η οποία είχε διαλυθεί.

Κατά τον 13^ο αιώνα οι Ιλλυροί¹⁶, οι οποίοι ζούσαν στις πεδιάδες της Ουγγαρίας εκδιώχθηκαν από κάποιους βορειότερους λαούς και μετακινήθηκαν προς την Άνω Μακεδονία.

Οι πληροφορίες για την Άνω Μακεδονία είναι ελάχιστες. Όσες γνωρίζουμε τις έχουμε λάβει από μύθους και ιστορίες, καθώς και από αναφορές του ονόματος «Άνω Μακεδονία» σε διάφορα έργα φιλοσόφων, ιστορικών και άλλων.

2.2.2. Η Ορεστίδα.

Από την αρχαιότητα ακόμη ο ευρύτερος γεωγραφικός χώρος της Καστοριάς είναι γνωστός με το όνομα «Ορεστίδα» (Ορεστία, Ορεστιάδα) λόγω της ορεινής διαμόρφωσης της περιοχής με τα πολλά «όρη» που την αποτελούν¹⁷.

Σύμφωνα με τη μυθολογία το όνομα δόθηκε από τον Ορέστη, γιο του Αγαμέμνονα, ο οποίος μετά το θάνατο της μητέρας του Κλυταιμνήστρας, κυνηγημένος από τις Ερινύες ήρθε στην περιοχή αυτή και ίδρυσε μια πόλη που την ονόμασε Άργος Ορεστικό¹⁸.

Η ακριβή γεωγραφική θέση της Ορεστιάδας δεν έχει επιβεβαιωθεί με ακρίβεια, ωστόσο υπάρχουν πολλές διαφορετικές απόψεις από ιστορικούς και ερευνητές οι οποίοι έχουν μελετήσει τις γραπτές πηγές και έχουν εξάγει τα συμπεράσματά τους. Ένα ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο που θα μπορούσαμε να δώσουμε για την Ορεστιάδα είναι πως βρισκόταν γύρω από τον ποταμό Αλιάκμονα, και κοντά στις περιοχές Εορδαία, Ελίμεια, Λυγκηστίδα, και στην οροσειρά του Βοίου, η οποία την χώριζε από την Ιλλυρία και την Ήπειρο.

Το Άργος Ορεστικό ήταν μάλλον το κέντρο όπου λαμβάνονταν οι αποφάσεις. Αυτό το αποδεικνύει μια επιγραφή που βρέθηκε στην περιοχή του Άργους Ορεστικού και αναφέρει μια απόφαση από «το κοινόν Ορεστών». Εντός της

¹⁵ Οι Φρύγες ήταν λαός ινδοευρωπαϊκής καταγωγής, κάτοικοι της Φρυγίας.

¹⁶ Συγγενικός λαός με τους Θράκες και τους Έλληνες.

¹⁷ Μέχρι και σήμερα η Β.Δ. πλευρά της Καστοριάς ονομάζεται Κορέστια-(Κ)ορέστια.

¹⁸ Στραβών, 7, 326 (7.8) «Λέγεται δὲ τὴν Ὀρεστιάδα κατασχεῖν ποτε Ὀρέστης, φεύγων τὸν τῆς μητρὸς φόνον, καὶ καταλπεῖν ἐπώνυμον ἑαυτοῦ τὴν χώραν, κτίσαι δὲ καὶ πόλιν, καλεῖσθαι δ' αὐτὴν Ἄργος Ὀρεστικόν.»

επαρχίας της Ορεστίδος βρέθηκαν και άλλες επιγραφές που μαρτυρούν πως υπήρχε οργανωμένη ζωή σε φυλές, που η καθεμία σχημάτιζε το δικό της κράτος ή πόλη¹⁹.

Οι πελασγοί Ορέστες²⁰ ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Ορεστίδας. Πριν εγκατασταθούν στην Ορεστίδα κατοικούσαν βορειότερα στη Λυγκηστίδα και την Πελαγονία²¹. Σύμφωνα με το Θουκυδίδη τα φύλλα που εγκαταστάθηκαν στην Άνω Μακεδονία ήταν μακεδονικής καταγωγής²². Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια πότε εγκαταστάθηκαν οι Μακεδόνες στην περιοχή.

2.2.3. Το αρχαίο Άργος Ορεστικό και η Διοκλητιανούπολη.

Το Άργος Ορεστικό ήταν κατά την αρχαιότητα πόλη της Ορεστίδας και πιθανότατα και πρωτεύουσα της, μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή. Ακριβή χρονολογία για την ίδρυση του δεν υπάρχει αλλά σύμφωνα με το μύθο του Ορέστη, χρονολογείται στα χρόνια μετά τον Τρωικό Πόλεμο, τον 12^ο αι. π.Χ. Γίνεται λόγος για αυτό από πολλούς συγγραφείς. Το όνομα Άργος είναι παλιό και έχει πελασγικές ρίζες.

Η γεωγραφική θέση του Άργους δεν έχει εξακριβωθεί, όμως υπάρχουν πολλές προτεινόμενες θέσεις από σύγχρονους ερευνητές. Ο F. Rouqueville πίστευε πως το αρχαίο Άργος βρισκόταν στη θέση όπου είναι σήμερα η Κρεπενή επειδή στο μέρος εκείνο βρέθηκαν ερείπια από παλαιά κτίσματα, τα οποία έκρυβαν οι κάτοικοι της περιοχής διότι είχαν το φόβο μήπως η αρχαιολογική υπηρεσία τους ανάγκαζε να εγκαταλείψουν την στέγη τους.

Η Διοκλητιανούπολη πήρε το όνομα της από το Ρωμαίο Αυτοκράτορα Γάιο Αυρήλιο Βαλέριο Διοκλητιανό ο οποίος κυβέρνησε στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία από το 284 μέχρι το 305 μ.Χ. Έτσι λοιπόν μπορούμε να δώσουμε μια χρονολογική βάση για την περίοδο που άρχισε να υπάρχει η πόλη αυτή ανάμεσα στην εικοσαετία που κυβέρνησε ως αυτοκράτορας.

¹⁹ N.G.L. Hammond, *Ιστορία της Μακεδονίας: ιστορική γεωγραφία της Μακεδονίας*, τόμ. 1, ΜΑΜΜΙΑΡΗΣ Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2007, σελ.222.

²⁰ Ήταν άντρες ορεινοί, ορεσίβιοι (η λίμνη της Καστοριάς αναφέρεται σε πηγές και μεταγενέστερα κείμενα ως λίμνη της Ορεστίδας). Στους Πελασγούς αναφέρεται ο Στραβών, (Στραβών, 7, 7.10).

²¹ Οι Παίονες, που ζούσαν βορειότερα ανάγκασαν τους Ορέστες να κινηθούν βορειοδυτικά. Έτσι η Πελαγονία πήρε το όνομα Ορεστίας.

²² Θουκ. II, 99 «τῶν γὰρ Μακεδόνων εἰσὶ καὶ Λυγκησταὶ καὶ Ἑλιμιῶται καὶ ἄλλα ἔθνη ἐπάνωθεν, ἃ ξύμμαχα μὲν ἐστὶ τούτοις καὶ ὑπήκοα, βασιλείας δ' ἔχει καθ' αὐτά. [2.99.3] τὴν δὲ παρὰ θάλασσαν νῦν Μακεδονίαν Ἀλέξανδρος ὁ Περδίκκου πατὴρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, Τημενίδαι τὸ ἀρχαῖον ὄντες ἐξ Ἀργους, πρῶτοι ἐκτίσαντο καὶ ἐβασίλευσαν...» Πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς δεν δέχτηκαν την μακεδονική καταγωγή των φύλλων της Άνω Μακεδονίας, όπως ο Στράβων που πίστευε ότι οι Ελιμιώτες και οι Ορέστες έχουν ηπειρωτική καταγωγή.

Αποτελεί μία από τις αρχαίες πόλεις της περιοχής. Αναφορά σε αυτή κάνει ο Προκόπιος²³. Στη θέση όπου βρίσκóταν το Κέλετρον χτίσθηκε η νέα και οχυρωμένη πόλη, Διοκλητιανούπολη, για αυτό και πολλοί την ταυτίζουν με το Κέλετρον και την Καστοριά.

Ο Α. Κεραμόπουλος²⁴ ταυτίζει τη θέση της Διοκλητιανούπολης με το παλαιό Άργος Ορεστικό και τοποθετεί τις δύο αυτές πόλεις στο Αρμενοχώρι, κοντά στο σημερινό Άργος Ορεστικό, βορειοδυτικά της σημερινής κωμόπολης, καθώς εκεί έχουν βρεθεί απομεινάρια από οικοδομικά έργα και τείχη.

Θα μπορούσε να σχηματιστεί η άποψη πως το Κέλετρον, η Διοκλητιανούπολη και η Καστοριά ταυτίζονται γεωγραφικά ως ίδια πόλη η οποία όμως άλλαξε κατά καιρούς ονόματα.

2.2.4. Το αρχαίο Κέλετρον.

Η αρχαία πόλη του Κελέτρου χτίστηκε τον Ε΄ αιώνα π.Χ. και ήταν πρωτεύουσα των Ορεστών Βασιλέων. Φαίνεται να υπήρχε και κατά τους χριστιανικούς χρόνους. Αυτό το μαρτυρά μια εντοιχισμένη πλάκα στο μουσουλμανικό τέμενος (Κουρσούμ Τζαμί) που είναι χτισμένο στη θέση όπου βρίσκóταν ο ναός της Αγίας Παρασκευής, και δημιουργήθηκε με υλικά της εκκλησίας.

Ιστορική αναφορά για το αρχαίο Κέλετρο έχουμε από τον Τίτο Λίβιο ο οποίος περιγράφει την έλευση των ρωμαϊκών στρατευμάτων στην περιοχή εναντίον του Φιλίππου Ε΄²⁵. Σύμφωνα με αυτό το όνομα Κέλετρον δόθηκε από το ρήμα κήλω (=θέλω, γοητεύω) οπότε και σημαίνει η πόλη που θέλγει, λόγω της γραφικής θέσης που κατείχε. Μια δεύτερη άποψη στηρίζει ότι το όνομα προέρχεται από τη λέξη κήληθρον> κάλαθρον> κέλετρον δηλαδή, καλάθι, εργαλείο ψαρικής.

Αντίθετος με τα στοιχεία που λαμβάνουμε από τον Τίτο Λίβιο είναι ο Κωνσταντίνος Άμαντος, πανεπιστημιακός, βυζαντινολόγος, ακαδημαϊκός και Υπουργός παιδείας. Ο Άμαντος θεωρεί πως το «Celetrum» που αναφέρει στο έργο του ο Τίτος Λίβιος προέρχεται από σφάλμα των χειρογράφων που διέσωσαν

²³ Προκόπιος, Περί κτισμάτων, IV, 3 «λίμνη δέ τις αὐτῇ ἐν γειτόνων τυγχάνει οὖσα (της Διοκλητιανουπόλεως), ἥ Καστορία ὠνόμασται».

²⁴ Έλληνας ακαδημαϊκός, συγγραφέας και αρχαιολόγος. Βλ: Κ. Σημαιοφορίδης, «Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της», *Καστοριά: δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς* 7 (1969), σ.11 και 16.

²⁵ Titus Livius, βιβ. IX, κεφ. XXXI, Loeb classical library, σ. 116 «Μια λίμνη περιτριγυρίζει τα τείχη του κελέτρου. Μια στενή λουρίδα γης προσφέρει τη μοναδική δίοδο από την ξηρά. Στην αρχή οι αυτόχθονες έχοντας εμπιστοσύνη στην οχυρότητα της θέσεως του αφού έκλεισαν τις πύλες αρνήθηκαν να παραδοθούν. Όταν όμως αντίκρισαν τα λάβαρα των ρωμαϊκών λεγεώνων και την εμπροσθοφυλακή, αφού έλαβε θέση μάχης, να προχωρεί προς τις πύλες και τον ισθμό γεμάτο με εχθρικά στρατεύματα, πανικόβλητοι έσπευσαν να παραδοθούν πριν αρχίσουν να πολεμούν»

το έργο αυτό. Πιστεύει λοιπόν, πως πίσω από το «Celetrum» κρύβεται το πραγματικό όνομα της πόλης, «Castrum»²⁶.

Κατάλοιπα αρχαίου τείχους βρίσκονται σχεδόν σε όλη την πόλη με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καταγραφούν ακριβώς τα γεωγραφικά όρια του αρχαίου Κελέτρου. Ωστόσο, οι περισσότεροι ερευνητές, με βάση το χωρίο που παρουσιάζει ο Λίβιος στο έργο, τοποθετούν τη θέση του Κελέτρου στη σημερινή θέση της πόλης της Καστοριάς.

2.3. Βυζαντινή περίοδος.

Η βυζαντινή περίοδος στην Καστοριά κράτησε περίπου από τον 6^ο μέχρι τον 11^ο αιώνα μ.Χ. Για αυτούς του αιώνες δεν υπάρχει κάποια αναφορά από ιστορικούς ή χρονογράφους. Ωστόσο η ζωή της πόλης συνεχίστηκε. Η βυζαντινή όψη που έχει η πόλη με τις πολυάριθμες βυζαντινές εκκλησίες και ναούς και τους στενούς δρόμους μαρτυρούν πως έγινε προσπάθεια βελτίωσης της πόλης τόσο καλλιτεχνικά όσο και οικονομικά.

Για τη βυζαντινή περίοδο πρώτος μνημονεύει ο Προκόπιος, ο οποίος γράφει για τη δημιουργία μιας «οχυρωμένης» πόλης από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό. Κατάλοιπα από τα τείχη αυτά διασώζονται μέχρι και σήμερα σε διάφορα σημεία της πόλης. Το κείμενο όμως αυτό του Προκοπίου δημιουργεί μια ασάφεια για το όνομα που δόθηκε στην πόλη αυτή. Πιθανώς αρχικά δόθηκε το όνομα Ιουστινιανούπολη, χάριν στον ιδρυτή της²⁷.

Πολλοί κατακτητές πέρασαν από την Καστοριά άλλοι για μεγαλύτερο και άλλοι για μικρότερο χρονικό διάστημα από τον 10^ο αιώνα ως και την τουρκική κατάκτηση. Τον 10^ο αιώνα οι βούλγαροι με αρχηγό τον τσάρο Πέτρο κατέλαβαν την Καστοριά μέχρι το 948, όπου και διώχθηκαν από τους Πετσενέγκους (υποστηρίζονταν από τον Ρωμανό Β'). Το 990 ο βασιλεύς των Βουλγάρων Σαμουήλ μαζί με τις πολλές κατακτήσεις που έκανε στο ελλαδικό χώρο κατέλαβε και πάλι την Καστοριά μέχρι το 1018, όταν ο βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος Β' (ο Βουλγαροκτόνος) πολέμησε εναντίων των Βουλγάρων και την ελευθέρωσε. Μόλις το 1088 η Καστοριά πέρασε στα χέρια των Νορμανδών υπό του Ροβέρτου Γυισκάρδου οι οποίοι όμως έμειναν για λίγο χρονικό διάστημα αφού ο Αλέξιος Α' Κομνηνός την ανακατέλαβε.

²⁶ Κ. Σημαιοφορίδης, , «Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της», *Καστοριά: δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς* 2 (1968), σ.11 και 15.

²⁷ Στο κείμενο του Προκοπίου αναφέρεται η φράση « το όνομα ως εικός αφήκε στην πόλη». Ορισμένοι μελετητές πιστεύουν πως η Διοκλητιανούπολη μετονομάστηκε σε Ιουστινιανούπολη από τον Ιουστινιανό και αργότερα πήρε το όνομα Κάστρο ή Καστοριά. Η άποψη αυτή προέκυψε από λανθασμένη ερμηνεία του χωρίου του Προκοπίου «ως εικός», θεωρώντας πως αναφέρεται στο όνομα του αυτοκράτορα και όχι στο όνομα της λίμνης που προϋπήρχε και το οποίο ο Ιουστινιανός, όπως ήταν φυσικό, άφησε στην πόλη.

2.4. Τουρκοκρατία.

Η άλωση της Καστοριάς από τους Τούρκους έγινε το 1385-6. Η όψη της πόλης κατά τους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας δεν διέφερε αρκετά από αυτή των βυζαντινών χρόνων. Τα τείχη συνέχιζαν να προστατεύουν την πόλη από διάφορες επιδρομές, όμως υπήρχε πλέον και εσωτερική οχύρωση που χώριζε τις τουρκικές από τις ελληνικές συνοικίες.

Αν και οι συνθήκες που ζούσαν οι χριστιανοί της πόλης εξαιτίας των τούρκων ήταν δύσκολες η πόλη γνώρισε μια περίοδο ακμής. Πολλά οικοδομήματα δημιουργήθηκαν την περίοδο αυτή με σημαντικότερες εξ αυτών τις εκκλησίες οι οποίες είτε χτίστηκαν εκ νέου είτε αναστηλώθηκαν. Οι ιερείς και οι μοναχοί ανέλαβαν τη διδασκαλία κάποιων στοιχειωδών γραμματικών γνώσεων μέσω κυρίως της λειτουργίας των «κρυφών σχολειών», κρυφά από τον τουρκικό ζυγό. Στην πόλη εκτός από Έλληνες και Τούρκους ζούσαν επίσης Εβραίοι οι οποίοι είχαν έρθει από διάφορα μέρη της Ευρώπης.

Οι δύσκολες συνθήκες που επέβαλε ο κατακτητής οδήγησαν τους κατοίκους σε διάφορες ενέργειες. Κάποιοι φύγανε στη Βιέννη, στη Βουδαπέστη, στη Λειψία, στο Παρίσι και αλλού αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής. Οι κάτοικοι που έμειναν πίσω αναγκάστηκαν να βρουν πρακτικές λύσεις για την καλύτερη συμβίωση με τους Τούρκους. Χαρακτηριστικό αυτών των λύσεων αποτελούν ορισμένα στοιχεία των σπιτιών και των αρχοντικών της πόλης, ψηλοί τοίχοι, κρυψώνες, μυστικά περάσματα που ξεκινούσαν από το σπίτι και οδηγούσαν σε κρησφύγετα πάνω στο βουνό και πολλά άλλα.

Σημαντικότερο γεγονός που βοήθησε στην απελευθέρωση της Μακεδονίας ήταν ο Μακεδονικός Αγώνας. Πολλές θυσίες και πολλά πρόσωπα διαδραμάτισαν τα γεγονότα του Μακεδονικού Αγώνος. Οργανώσεις, μάχες και συνθήκες ήταν οι κύριοι παράγοντες που οδήγησαν τον ελληνικό λαό στην ελευθερία.

3ο Κεφάλαιο: Ο Μακεδονικός Αγώνας.

Ο Μακεδονικός Αγώνας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν μέρος στη Μακεδονία και γενικότερα στον ελλαδικό χώρο. Έχει διατυπωθεί η άποψη πως ο Μακεδονικός Αγώνας έγινε τα κατά τα έτη 1904-1908. Όμως οι ημερομηνίες αυτές αποτελούν απλώς την ένοπλη φάση του Αγώνα. Ο Μακεδονικός Αγώνας είχε ξεκινήσει από το 1870 και έληξε το 1908 με την επικράτηση των Νεότουρκων. Επίκεντρο των γεγονότων και ιδρυτής της ιδέας της ένοπλης αντίστασης υπήρξε η Καστοριά. Πρόκειται για έναν αγώνα που στόχο είχε την απελευθέρωση της Μακεδονίας από κάθε είδους βουλγαρική και οθωμανική κατάκτηση.

3.1. Τα πρόδρομα γεγονότα (1870-1893).

Δύο σημαντικές χρονολογίες οδηγούν την τουρκική κυριαρχία σε αποδυνάμωση, το 1870 η δημιουργία της Βουλγαρικής Εξαρχίας και το 1878 η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Τα γεγονότα αυτά άλλαξαν τη ροή των συνθηκών στο βαλκανικό χώρο.

3.1.1. Η Δημιουργία Σχισματικής Βουλγαρικής Εκκλησίας/Εξαρχίας- 1870.

Τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα ξεκίνησε η αφύπνιση του βουλγαρικού εθνικισμού στη Μακεδονία. Το 1870 οι Βούλγαροι θέλοντας να επεκταθούν σε ολόκληρη τη Μακεδονία στράφηκαν προς την εκκλησία ζητώντας να δημιουργηθεί μια βουλγαρική εκκλησία ανεξάρτητη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η ενέργεια αυτή υποκινήθηκε από τους Ρώσους²⁸ και είχε τις ρίζες της στο Ανατολικό Ζήτημα.

Μόλις στις 10 Μαρτίου 1870 μετά από διπλωματικές διεργασίες μεταξύ Ρωσίας, Βουλγαρίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η βουλγαρική εκκλησία, με φερμάνι, αποκόπηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και έτσι ιδρύθηκε η Βουλγαρική Εξαρχία. Της δόθηκε επίσης το δικαίωμα να ιδρύει εκκλησίες και Μητροπόλεις σε οποιαδήποτε πόλη και χωριό ήθελε. Στόχος της ήταν να βουλγαροποιήσει όλους τους σλαβόφωνους λαούς της Μακεδονίας και της Θράκης. Οι κάτοικοι του μακεδονικού και θρακικού χώρου είχαν με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσουν μια βουλγαρική προπαγάνδα που άλλοτε βασιζόταν σε ειρηνικό και άλλοτε σε βίαιο τρόπο.

Οι Έλληνες ως αντίδραση στην προσπάθεια του πανσλαβισμού στράφηκαν στην εκπαίδευση ιδρύοντας σχολεία και διαδίδοντας την παιδεία στη Μακεδονία. Σημαντική ήταν η δημιουργία της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας

²⁸ Η Ρωσία ήταν υπέρ της διάλυσης και διανομής των Οθωμανικών εδαφών καθώς ήθελε να επικρατήσει σε ολόκληρα τα Βαλκάνια και να της παρέχεται έξοδος στο Αιγαίο.

με τη βοήθεια της εκκλησίας²⁹, που στόχευε στην καλλιέργεια των γραμμάτων και στην ίδρυση σχολείων σε εκκλησιαστικές περιοχές.

3.1.2. Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου-1878.

Μετά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1878), με νικητή τη Ρωσία, υπογράφηκε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου η οποία παραχωρούσε στη Ρωσία ολόκληρη τη Μακεδονία και Θράκη. Ως αντίδραση στη συνθήκη αυτή υπήρξαν οι δύο επαναστάσεις που έκανε ο υπόδουλος λαός.

Η μία έγινε στο Λιτόχωρο της Κατερίνης με επαναστάτη τον πρωθυπουργό Κοροβάνγκο, τον δεσπότη Νικόλαο Κύτρου, τον Δουμπιώτη και άλλους και ξεσήκωσε την κεντρική Μακεδονία. Η δεύτερη επανάσταση έγινε στο Μπούρινο της Κοζάνης (επανάσταση της Ελιμείας) μέσω της οποίας ανακοινώθηκε πως οι Έλληνες θα έπαιρναν όπλα για να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Σχηματίστηκε έτσι μια Προσωρινή Κυβέρνηση της Επαρχίας ης Ελιμείας³⁰ με πρόεδρο τον Ιωάννη Κοβεδάρο, γραμματέα τον Αναστάσιο Πηχιών³¹ και στρατιωτικό αρχηγό τον Ιωσήφ Λιάτη.

Οι δύο επαναστάσεις κατάφεραν να ξεσηκώσουν και τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η εφαρμογή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου θα δημιουργούσε πλήθος προβλημάτων στην Βαλκανική και κυρίως στη Μακεδονία διότι οι όροι της υπερτερούσαν υπέρ των Ρώσων³². Έτσι λοιπόν η Συνθήκη αυτή ακυρώθηκε με το Συνέδριο του Βερολίνου (1878) το οποίο ανέτρεψε τα σχέδια των Ρώσων και Βουλγάρων για τη Μακεδονία.

3.1.3. Η πρώτη φάση του Αγώνα.

Με τα γεγονότα του 1878 αρχίζει η πρώτη φάση του Μακεδονικού Αγώνα. Στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας υπήρχαν ελληνόφωνοι, σλαβόφωνοι, τουρκόφωνοι, αλβανόφωνοι και βλαχόφωνοι πληθυσμοί οπότε ήταν φυσικό να δημιουργηθούν εθνικοί ανταγωνισμοί. Ο ελληνισμός της Μακεδονίας με τις επαναστάσεις είχε αποδείξει την ενότητα, τη δύναμη και το αποφασιστικό πνεύμα για απελευθέρωση, όμως με τους ανταγωνισμούς που υπήρχαν έπρεπε να

²⁹ Στις 21 Ιουλίου 1871 οι Δυτικομακεδόνες της Κωνσταντινούπολης, υπό την προεδρεία του Μητροπολίτη Γρεβενών Γενναδίου ανακηρύξαν την σύσταση της Αδελφότητας. Μετά την ίδρυση της ακολούθησε η ίδρυση της σχολής του Τσοτυλίου.

³⁰ Η Προσωρινή Κυβέρνηση της Επαρχίας της Ελιμείας έστειλε μια προκήρυξη στο υπουργικό συμβούλιο του βασιλείου της Ελλάδος μέσω της οποίας δήλωνε τα προβλήματα και τις δυσάρεστες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσε ο υπόδουλος λαός και ζητούσε να δοθούν όπλα στους Έλληνες ώστε να εξασφαλίσουν την ελευθερία τους. Βλ: Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, *Δυτική Μακεδονία: ιστορία και πολιτισμός.history and culture of western Macedonia*, Ελληνικές εκδόσεις, Αθήνα 2008, σελ 171.

³¹ Για τον Αναστάσιο Πηχιών θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

³² Οι Μεγάλες Δυνάμεις πίστευαν πως με την εφαρμογή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα εξασθενούσε ενώ θα δινόταν λύση στο Μακεδονικό Ζήτημα προς όφελος της Ρωσίας, κάτι που δεν ήταν επιθυμητό.

αντιμετωπίσει προβλήματα τόσο στην επιβίωση όσο και στην οργάνωση του. Το Ανατολικό Ζήτημα, ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος και οι συνθήκες του Αγίου Στεφάνου και του Βερολίνου επέτειναν τις προσπάθειες των Βουλγάρων για επίθεση κατά των Μακεδόνων.

Στις αρχές του 1880 αναπτύχθηκε η παιδεία στη Μακεδονία με την ίδρυση πολλών σχολείων. Οι μαθητές ήταν ελεύθεροι να επιλέξουν σε ποιο σχολείο θα φοιτούν. Μεγάλος αριθμός των μαθητών επέλεξε τα ελληνικά σχολεία δείχνοντας έτσι την εθνική τους συνείδηση και ποιότητα της εκπαίδευσης που τους παρέχόταν. Στη Δυτική Μακεδονία λειτουργούσαν ελληνικά σχολεία, δημοτικά, γυμνάσια, παρθεναγωγεία, νηπιαγωγεία, στις περιοχές κυρίως του Μοναστηρίου, της Φλώρινας, της Καστοριάς, της Κοζάνης, της Σιάτιστας, του Τσοτυλίου, της Βλάστης, της Κλεισούρας και των Σερβίων.

Τη δεκαετία 1880-1890 έλαβαν μέρος διάφορα σημαντικά γεγονότα. Τούρκοι και Βούλγαροι συμμαχούν και φέρνουν σε δεινή θέση τους Έλληνες της Μακεδονίας. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγνώρισε την Εξαρχία και έτσι βοήθησε το σχέδιο των Βουλγάρων για εκβουλγαρισμό της Μακεδονίας. Επίσης ανέστειλε τα προνόμια που είχαν οι εκκλησίες και οι κοινοτικοί φορείς με σκοπό να αποδυναμώσει την παιδεία η οποία είχε φτάσει σε υψηλά επίπεδα. Η κατάσταση επιδεινώθηκε το 1886 όταν η Ανατολική Ρωμυλία προσαρτήθηκε στο βουλγαρικό κράτος και οι Έλληνες των περιοχών αυτών αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν.

3.1.4. Αναστάσιος Πηχιών (1836-1913).

Ο Αναστάσιος Πηχιών (ή Πηχεών) είναι ένα σημαντικό πρόσωπο για τη Δυτική Μακεδονία καθώς διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αντίσταση κατά των Βουλγάρων³³ από την πρώιμη κιόλας φάση του Μακεδονικού Αγώνα.

Γεννήθηκε στην Αχρίδα³⁴ της Βόρειας Μακεδονίας το 1836. Η οικογένεια του καταγόταν από την Υπισχία, μια κωμόπολη στη Βόρεια Ήπειρο, όμως αναγκάστηκε να μεταναστεύσει τον 18^ο αιώνα λόγω των επιθέσεων των Τουρκαλβανών. Ο πατέρας του, Ηλίας ήταν έμπορος και ράφτης ανδρικών ενδυμάτων. Η μητέρα του, Άννα Σγάλη καταγόταν από οικογένεια προσφύγων της Μοσχόπολης. Ο Σωτήριος Σγάλης, αδερφός της Άννας είχε λάβει μέρος στην Ελληνική επανάσταση του 1821.

Το 1862 ο Πηχιών ήρθε στην Καστοριά και ένα χρόνο αργότερα διορίστηκε ως δάσκαλος στην Κλεισούρα για δύο χρόνια. Ο χρόνος παραμονής του στην Κλεισούρα ήταν μικρός καθώς αποκάλυψε τα σχέδια της Ρουμάνικης

³³ Στην Καστοριά οι πρώτες βουλγαρικές ενέργειες ξεκίνησαν το 1860.

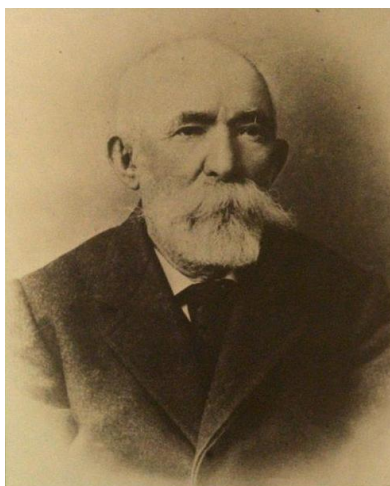
³⁴ Η περιοχή αυτή έχει σήμερα το όνομα «Οχρίδα». Κατά την αρχαιότητα η πόλη ήταν γνωστή με τον όνομα «Λύχνιδος» που σημαίνει «πόλη του φωτός».

προπαγάνδας και οι ρουμανίζοντες της περιοχής αρνήθηκαν να ανανεώσουν την σύμβαση του ως ελληνοδιδασκάλου. Πρωτεργάτες των προπαγανδιστικών σχεδίων ήταν ο δάσκαλος Απόστολος Μαργαρίτης, ο ιερέας Δημήτριος Παπαγεωργίου ή Παπακόκκινος και ο ιερομόναχος Αβέρκιος³⁵.

Στην πόλη της Καστοριάς ήρθε το 1865 και διορίστηκε ως διδάσκαλος στο ελληνικό σχολαρχείο³⁶. Δύο χρόνια αργότερα παντρεύτηκε την Αικατερίνη Κων. Παπάζογλου και αποκτήσανε οκτώ παιδιά. Δέκα χρόνια υπηρέτησε ως δάσκαλος στην Καστοριά και αμέσως μετά διορίστηκε ως διευθυντής στο ημιγυμνάσιο της Κοζάνης για δύο χρόνια (1876-1878). Το 1878 επέστρεψε στη θέση του στην Καστοριά.

3.1.5.Ο Αναστάσιος Πηχιών στο Μακεδονικό Αγώνα.

Το 1867 δημιούργησε μία μυστική εθνική οργάνωση που λεγόταν «Νέα Φιλική

Εικόνα 9: Αναστάσιος Πηχιών.

Εταιρεία» με έδρα την Καστοριά. Στην ίδρυση της οργάνωσης αυτής συμμετείχαν έμπιστοι συνεργάτες του καθώς και έμπιστοι Έλληνες Πρόξενοι του Μοναστηρίου και επίσημα πρόσωπα από την Αθήνα³⁷. Η Νέα Φιλική Εταιρεία ήθελε ο Μακεδονικός και Θρακικός λαός να μείνει πιστός στο Πατριαρχείο και να μην κλείσει κανένα σχολείο ώστε να έχει δασκάλους και λειτουργικά έξοδα. Επίσης ίδρυσε 25 ανταρτικά σώματα κρυφά από το ελληνικό κράτος ώστε να μην πάει ενάντια στις προσδοκίες των Μεγάλων Δυνάμεων που ήθελαν την Ελλάδα ένα ήσυχο μέρος χωρίς εντάσεις.

Το 1878 με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου δημιουργήθηκαν εντάσεις και διαμαρτυρίες από τους υπόδουλους Έλληνες της Μακεδονίας. Ο Αναστάσιος Πηχιών βρισκόταν εκείνο το διάστημα στην Κοζάνη. Με τη βοήθεια του φίλου του Βασίλη Διαμαντή κινητοποίησε τους συνεργάτες του από την Καστοριά. Παράλληλα, με αρχηγό των επαναστατών Ιωσήφ Λιάτη

³⁵ Για περισσότερες πληροφορίες, Βλ: Σύλλογος φίλοι μουσείου Μακεδονικού Αγώνα Νομού Καστοριάς, *Τα πηχεωνικά: ο βόρειος ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894*, Καστοριά 1996, σ.10. Το βιβλίο αποτελεί ανάπτυπο από το βιβλίο του Κωνσταντίνου Απ. Βακαλόπουλου Έκδοση Ι.Μ.Χ.Α. 1983 Θεσσαλονίκη.

³⁶ Είναι ένας παλιός τύπος σχολείου που αποτελούνταν από τις δυο τελευταίες τάξεις του σημερινού Δημοτικού και την πρώτη τάξη του Γυμνασίου.

³⁷ Τα μέλη της Νέας Φιλικής Εταιρείας, οι οπλαρχηγοί καθώς και οι αντάρτες της ήταν Ελληνόφωνοι, Σλαβόφωνοι, Βλαχόφωνοι και Αλβανόφωνοι. Για τα ονόματα αυτών που συμμετείχαν, Βλ : Χρυσόστομος Σ. Παπασταύρος, *Το Μακεδονικό ζήτημα από τον πρώιμο Μακεδονικό Αγώνα μέχρι σήμερα*, χ.τ., 2019, σελ. 12.

και Ιωάννη Γκοβεδάρο, σχηματίστηκε η προσωρινή κυβέρνηση της Επαρχίας της Ελιμείας στην οποία συμμετείχε και ο Πηχιών.

Ο Αναστάσιος Πηχιών εργάστηκε ως δάσκαλος πολλά χρόνια, όμως η αγάπη που είχε για την πατρίδα του τον έκανε να παραιτηθεί από τη θέση του δασκάλου το 1882 και να αφοσιωθεί αποκλειστικά στο εθνικό του έργο.

Ήταν γραμματέας του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Καστοριάς³⁸, συντόνιζε τις ανταρτικές ομάδες και αποτέλεσε τον πυρήνα της μυστικής επαναστατικής κίνησης σε όλη τη Δυτική Μακεδονία. Είχε οργανώσει ολόκληρο δίκτυο μεταφοράς όπλων και πυρομαχικών καθώς και εργαστήριο κατασκευής φυσιγγίων στην Καστοριά. Η Ελληνική Κυβέρνηση του έδωσε το παράσημο του αργυρού σταυρού του Σωτήρος για όλη την εθνική του δράση.

Το 1887 αποκαλύφθηκε η μυστική αλληλογραφία του από Τούρκους που έκαναν έρευνα στο σπίτι του και έτσι συνελήφθη και φυλακίστηκε στο Μοναστήρι για τρία χρόνια. Μαζί με τον Πηχιών φυλακίστηκαν και πολλοί συνεργάτες του από όλη τη Δυτική Μακεδονία. Στη δίκη που έγινε (1890) διαπιστώθηκε πως ο Πηχιών είχε ηγετικό ρόλο στη μυστική επαναστατική οργάνωση και έτσι καταδικάστηκε σε πέντε χρόνια φυλάκισης και αποφασίστηκε να εκτείνει την ποινή του στην Πτολεμαΐδα της Συρίας. Από εκεί δραπέτευσε και επέστρεψε στην Αθήνα.

Στην Καστοριά επέστρεψε το 1908 όταν δόθηκε γενική αμνηστία σε όλους τους πολιτικούς κατάδικους. Έζησε μέχρι το 1913, και πρόλαβε να δει την απελευθέρωση της πόλης (11 Νοεμβρίου 1913). Στην απελευθέρωση συμμετείχε και ο γιος του Φιλόλαος, ανθυπίαρχος του ελληνικού στρατού.

3.2.Από την ίδρυση των Κομιτάτων στην επανάσταση του Ίλιντεν (1894-1903)

Η κατάσταση στη Μακεδονία μετά την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) ήταν δυσάρεστη. Η ίδρυση των βουλγαρικών κομιτάτων (δεκαετία 1890) ευνόησε τη βουλγαρική προπαγάνδα και επιδείνωσε ακόμα περισσότερο τα πράγματα.

3.2.1.Ίδρυση των Κομιτάτων.

Το 1893 ιδρύθηκε στη Ρέσνα³⁹ η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση⁴⁰ (EMEO), γνωστή και ως Κομιτάτο των Σεντραλιστών,. Με το σύνθημα «η Μακεδονία για τους Μακεδόνες» πρέσβευαν την απελευθέρωση του

³⁸ Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Καστοριάς ιδρύθηκε το 1872.

³⁹ Κωμόπολη στη νοτιοδυτική Βόρεια Μακεδονία.

⁴⁰ Το 1896 μετονομάστηκε σε Μυστική Μακεδονική- Ανδριανοπολιτική Επαναστατική Οργάνωση (SMARO) και το 1905 σε Εσωτερική Μακεδονική- Ανδριανοπολιτική Επαναστατική Οργάνωση (IMARO).

ελληνικού λαού από τους Τούρκους με σκοπό την προσάρτηση της Μακεδονίας στην Βουλγαρία, όπως είχε γίνει και με την Ανατολική Ρωμυλία. Η δεύτερη οργάνωση είναι το Κομιτάτο των Βερχοβιστών που στόχευε και αυτό στην ενσωμάτωση της Μακεδονίας στη Βουλγαρία, καθώς και στον εκβουλγαρισμό της. Οι δύο αυτές οργανώσεις των Σεντραλιστών και των Βερχοβιστών είχαν ουσιαστικά τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιώντας όμως η κάθε μία διαφορετικές μεθόδους για την επίτευξη του.

Τα δύο Κομιτάτα στέλνανε σώματα στη Μακεδονία μέχρι και το 1897. Το κάθε σώμα η αλλιώς «τσέτα» αποτελούνταν από δέκα άντρες οι οποίοι είχαν ως στόχο να δημιουργήσουν επαναστατικές επιτροπές και μικρές τοπικές ομάδες στα χωριά. Στα άτομα που απάρτιζαν τις επιτροπές (κομιτάτα) και τις ομάδες

Εικόνα 10: Οι ιδρυτές της Ε.Μ.Ε.Ο.

αυτές οι Τούρκοι έδωσαν το όνομα «Κομιτατζήδες⁴¹». Ουσιαστικά οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από τοπικούς ληστές και λησταντάρτες γιατί αυτοί γνώριζαν καλά την περιοχή και είχαν εμπειρία στα βουνά. Το κάθε σώμα παρέμενε στην περιοχή του, επέβαλλε φόρους και έπαιρνε με τη βία χρήματα για να συντηρηθεί.

Το 1894 ιδρύθηκε στην Αθήνα η Εθνική Εταιρεία, ένας σύλλογος Ελλήνων αξιωματικών που ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση και τον εξοπλισμό των ανταρτικών ομάδων της Μακεδονίας⁴². Υπεύθυνοι των ομάδων αυτών ήταν Μακεδόνες καπετάνιοι και οπλαρχηγοί που είχαν πάρει μέρος στην επανάσταση του 1878. Η Εθνική Εταιρεία εξόπλισε πολλά ανταρτικά σώματα της Μακεδονίας μέχρι και τον πόλεμο του 1897. Με την κήρυξη του πολέμου τα σώματα διαλύθηκαν. Το αποτέλεσμα του πολέμου οδήγησε τα τουρκικά στρατεύματα στη Θεσσαλία καταλαμβάνοντας τη Λάρισα. Υπεύθυνη για την κατάσταση αυτή θεωρήθηκε η Εθνική Εταιρεία, η οποία παρόλη την αρνητική κριτική που δεχόταν

⁴¹ Υπολογίζονται περίπου 20.000 Κομιτατζήδες μαζί με τους αγγελιοφόρους, τους οδηγούς, τους τροφοδότες και τα μέλη των επιτροπών στα χωριά. Από αυτόν τον αριθμό μόνο οι 5.000 ήταν μάχιμοι.

⁴² Με τη δημιουργία της Εθνικής Εταιρείας αναπτύχθηκε στενός δεσμός μεταξύ των αξιωματικών και των μελών της. Ως αποτέλεσμα είχε ότι οι ίδιοι αξιωματικοί οργάνωσαν τα σώματα κατά την ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνα. Για περισσότερες πληροφορίες για την Εθνική Εταιρεία, Βλ: Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, *Δυτική Μακεδονία: ιστορία και πολιτισμός. History and culture of Western Macedonia, Ελληνικές εκδόσεις*, Αθήνα 2008, σελ.174-175.

κατάφερε να αντέξει μέχρι το 1900, όταν και διαλύθηκε από την κυβέρνηση Θεοτόκη.

3.2.2. Η επανάσταση στο Ίλιντεν.

Το 1903 η ΕΜΕΟ (Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση) αποφάσισε να οργανώσει μία ένοπλη εξέγερση στο Ίλιντεν. Με συμφωνία μεταξύ του Σουλτάνου και της Βουλγαρίας οι Βούλγαροι ξεκίνησαν μια επανάσταση δήθεν ενάντια των τουρκικών αρχών στο Βιλαέτι του Μοναστηρίου. Στην πραγματικότητα όμως θα ξεγελούσαν με αυτό τον τρόπο τον ελληνικό λαό και στη συνέχεια Βούλγαροι και Τούρκοι θα κατέστρεφαν μαζί τον ελληνισμό, τους σλαβόφωνους, Βλαχόφωνους και Αρβανιτόφωνους.

Ύστερα από μία σειρά αναβολών η επανάσταση ξεκίνησε τελικά στις 20 Ιουλίου το 1903, ημέρα γιορτής του Προφήτη Ηλία από τον οποίο πήρε και το όνομα της. Κράτησε οκτώ ημέρες και προκάλεσε σοβαρές καταστροφές στις περιοχές όπου έλαβε μέρος. Πολλά ηγετικά στελέχη σκοτώθηκαν, φυλακίστηκαν ή διέφυγαν σε ορεινές περιοχές. Πάνω από είκοσι χωριά καταστράφηκαν και 40,000 άνθρωποι έμειναν άστεγοι.

Παρά τις καταστροφές που έγιναν ο ουσιαστικός σκοπός της επανάστασης δεν επιτεύχθηκε και η Μακεδονία σώθηκε χάρις στην γενναιότητα των Ελλήνων, των Ελλήνων Σλαβόφωνων και όλου του πληθυσμού που πολέμησε ενάντια στην επανάσταση αυτή. Ο Ίων Δραγούμης σε ένα γράμμα του προς τον πατέρα του, στις 25 Ιουλίου έγραψε «έχομεν σλαυικήν επανάστασιν εν Μακεδονία [...] Άπαντες οι σλαυόφωνοι πληθυσμοί ηκολούθησαν το κομιτάτον, ορθόδοξοι και σχισματικοί, και οι πλείστοι εκουσίως».

3.3. Ένοπλη φάση του Αγώνα (1904-1908)

Το 1904 αποτελεί έτος σταθμό για το Μακεδονικό Αγώνα. Τα γεγονότα του Ίλιντεν οδήγησαν τους τοπικούς εκπροσώπους τους ελληνισμού σε ακόμη πιο έντονες εκκλήσεις προς το ελληνικό κράτος. Η ένοπλη φάση του Αγώνα διαδραματίζεται μέσα από τις δράσεις και τις ενέργειες των προσώπων αυτών που αγωνίστηκαν σκληρά για την απελευθέρωση της Μακεδονίας.

3.3.1. Ίων Δραγούμης.

Ο Ίων Δραγούμης γεννήθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου του 1878 με καταγωγή από το Βογατσικό Καστοριάς. Ήταν γιος του Στέφανου Δραγούμη⁴³ και της Ελισάβετ

⁴³ Ο Στέφανος Δραγούμης ήταν πολιτικός, νομικός και συγγραφέας. Έγινε πρωθυπουργός της Ελλάδας το 1910. Μαζί με τον υιό του Ίων Δραγούμη και το γαμπρό του Παύλο Μελά αποτέλεσε έναν από τους κύριους οργανωτές του Μακεδονικού Αγώνα.

Εικόνα 11: Ίων Δραγούμης.

Κοντογιαννάκη. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Νομική και το 1897 συμμετείχε ως εθελοντής στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο.

Ο Δραγούμης αγωνίστηκε ως διπλωμάτης, πολιτικός και συγγραφέας. Το 1902 έγινε υποπρόξενος στο Μοναστήρι και από τότε άρχισε η ενεργός δράση του. Σε συνεργασία με τον πατέρα του Στέφανο Δραγούμη και τον Παύλο Μελά οργάνωσαν τις ορθόδοξες κοινότητες της Μακεδονίας κατά των Βουλγάρων Κομιτατζήδων. Στα χρόνια που ακολούθησαν υπηρέτησε ως πρόξενος στις Σέρρες (1903), στη Φιλιππούπολη (1904), στην

Αλεξανδρούπολη και στην Αλεξάνδρεια. Συνεργάστηκε με τους Μητροπολίτες της Αχρίδας, του Μοναστηρίου, της Καστοριάς και της Θεσσαλονίκης για την οργάνωση του ένοπλου αγώνα. Η δράση του έφτασε μέχρι και την Κωνσταντινούπολη όπου το 1907 τοποθετήθηκε στο προξενείο ως γραμματέας.

Στο βιβλίο του «Μαρτύρων και ηρώων αίμα» γράφει για την οργάνωση του ένοπλου Μακεδονικού αγώνα και παρακινεί τον ελληνικό πληθυσμό να ξεσηκωθεί για τη σωτηρία της Μακεδονίας.

3.3.2. Παύλος Μελάς.

Πρωταγωνιστικό ρόλο στο Μακεδονικό Αγώνα έπαιξε ο Παύλος Μελάς. Γεννήθηκε στις 29 Μαρτίου του 1870 στη Μασσαλία, νότια Γαλλία. Γονείς του ήταν ο Μιχαήλ Μελάς⁴⁴ και η Ελένη Βουτσινά, με καταγωγή από την Ήπειρο. Το 1874 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Το 1886 ο Μελάς κατάφερε να μπει στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων από την οποία αποφοίτησε ως ανθυπολοχαγός το 1891. Τον επόμενο χρόνο παντρεύτηκε την κόρη του Στέφανου Δραγούμη, Ναταλία Δραγούμη, και απέκτησαν δύο παιδιά.

Έντονα επηρεασμένος από την κατάσταση στη Μακεδονία και από την άτυχη έκβαση του ελληνοτουρκικού πολέμου (1897), ο Παύλος Μελάς αποφασίζει να αναλάβει ενεργό δράση στον Μακεδονικό Αγώνα⁴⁵. Ήδη από το 1900 πήρε μέρος

⁴⁴ Ο Μιχαήλ Μελάς ήταν υπέρ της Μεγάλης Ιδέας και έδωσε μεγάλο μέρος της περιουσίας του για την εφαρμογή της. Έγινε δήμαρχος Αθηνών, κατά περιόδους, και βουλευτής Αττικής. Το 1896 υπηρέτησε ως πρόεδρος στην Εθνική Εταιρεία, μέλος της οποίας ήταν και ο υιός του Παύλος Μελάς.

⁴⁵ Η δράση και οι ενέργειες του Παύλου Μελά στον Μακεδονικό Αγώνα ήταν πολλές. Στην παρούσα εργασία αναφέρονται οι πιο σημαντικές.

στο Μακεδονικό Κομιτάτο⁴⁶ για την προώθηση της ελληνικής επιρροής στη Μακεδονία εναντίων των Βουλγάρων Κομιτατζήδων.

Συμμετείχε το 1904 σε μία μυστική αποστολή στη Μακεδονία μαζί με άλλους τρεις αξιωματικούς, τους λοχαγούς Αλέξανδρο Κοντούλη και Αναστάσιο Παπούλα και τον ανθυπολοχαγό Γεώργιο Κολοκοτρώνη ύστερα από εντολή της κυβέρνησης Θεοτόκη. Οι ενέργειες τους όμως έγιναν αντιληπτές από τις τουρκικές αρχές και έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στην Αθήνα.

Με το ψευδώνυμο «Μίκης Ζέζας⁴⁷» επιχείρησε ένα δεύτερο ταξίδι στη Μακεδονία όπου ανέλαβε την οργάνωση και συγκρότηση ένοπλων

στρατευμάτων και έτσι έγινε αρχηγός του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή της Καστοριάς. Αγωνίστηκε σκληρά συνοδευόμενος από Μακεδόνες, Λάκωνες και Κρήτες και τα αποτελέσματα των ενεργειών τους ήταν κερδοφόρα.

Εικόνα 12: Παύλος Μελάς.

Εικόνα 13: Ο Παύλος Μελάς με τα παιδιά του Μιχάλη και Ζωή.

Στις 13 Οκτωβρίου 1904 ο Παύλος Μελάς μαζί με τους άντρες του κατευθύνθηκαν στο χωριό Σιάτιστα για να αναπαυθούν. Εκεί όμως οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες που ήταν καλά οργανωμένοι ειδοποίησαν τον τουρκικό στρατό για την παρουσία του ελληνικού σώματος⁴⁸. Στο χωριό κατέφθασε οθωμανικό απόσπασμα αποτελούμενο από 150 άντρες. Την επόμενη μέρα ο Μελάς ήταν νεκρός.

Για το θάνατο του Παύλου Μελά υπάρχουν πολλές διαφορετικές εκδοχές. Δεν είναι σίγουρο αν ο Μελάς

⁴⁶ Το Μακεδονικό Κομιτάτο ήταν μια επιτροπή που συστάθηκε το 1904 στην Αθήνα και σκοπό είχε να ενισχύσει την ελληνική επιρροή στη Μακεδονία, που βρισκόταν υπό οθωμανική κατάκτηση και αποτελούσε πόλο έλξης για τα γειτονικά βαλκανικά έθνη. Ο Παύλος Μελάς διορίστηκε από το Μακεδονικό Κομιτάτο ως αρχηγός των σωμάτων στην περιοχή Καστοριάς-Μοναστηρίου το 1904.

⁴⁷ Το ψευδώνυμο προέρχεται από τα ονόματα των παιδιών του, Μιχάλη (χαϊδευτικά Μίκης) και Ζωή (χαϊδευτικά Ζέζα).

⁴⁸ Οι Οθωμανικές Αρχές ειδοποιήθηκαν από τον αρχικομιτατζή Μήτηρο Βλάχο, ο οποίος ήθελε να βγάλει από την μέση τον Παύλο Μελά .

τραυματίστηκε σε κάποια συμπλοκή με το οθωμανικό απόσπασμα. Ωστόσο, οι περισσότερες εκδοχές συγκλίνουν στο ότι προσπάθησε κάποια στιγμή τη νύχτα να διαφύγει όμως τραυματίστηκε θανάσιμα⁴⁹.

Οι δικοί του προσπάθησαν να κρατήσουν το θάνατο του κρυφό και έθαψαν το σώμα του έξω από τη Σιάτιστα. Παρόλα αυτά ο θάνατος του έγινε γνωστός στην Αθήνα λίγες μέρες μετά και η Οθωμανική πρεσβεία ειδοποίησε αμέσως τις Αρχές ώστε να βρουν το σώμα του άτυχου Μακεδονομάχου για να το χρησιμοποιήσουν ως παραδειγματισμό για τους υπόλοιπους Έλληνες. Έτσι ο Ντίνας Στεργίου⁵⁰, επιχείρησε την εκταφή του νεκρού και τη μεταφορά του αλλού. Όμως κατά την διάρκεια της εκταφής εμφανίστηκε οθωμανικός στρατός και τότε ο Ντίνας έκοψε το κεφάλι του νεκρού και έφυγε⁵¹. Οι Οθωμανοί πήραν το ακέφαλο σώμα και το μετέφεραν στην Καστοριά για αναγνώριση. Ο τότε Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης κατάφερε μετά από δυσκολίες να λάβει το σώμα το οποίο και τάφηκε στο βυζαντινό ναό των Ταξιαρχών στην Καστοριά⁵².

Αν και η συμβολή του Παύλου Μελά στην προώθηση του ελληνισμού στην Μακεδονία ήταν σύντομη ο θάνατος του συγκλόνισε την κοινή γνώμη της εποχής, και αποτέλεσε πρότυπο παλικαριάς και θάρρους. Το γνωστό όνομα της οικογένειας του αλλά και η απόφαση του να αφήσει την ήρεμη αστική ζωή καθώς και την οικογένεια του για να αφοσιωθεί στον αγώνα έδειξαν το μεγαλείο της θυσίας του. Τα γεγονότα επηρέασαν και την ελληνική κυβέρνηση να συμμετάσχει στον αγώνα. Ουσιαστικά, ο θάνατος του σηματοδότησε την έναρξη του Μακεδονικού Αγώνα. Προς τιμή του, το χωριό Σιάτιστα πήρε το όνομα του (σημερινός Μελάς) και δημιουργήθηκαν προτομές σε πολλές πόλεις της Ελλάδος.

3.3.3. Άλλοι τοπικοί αγωνιστές.

Ο Δημήτριος Καλαποθάκης εκδότης της εφημερίδας «ΕΜΠΡΟΣ» των Αθηνών, μέσα από τα άρθρα του προσπαθούσε να παρουσιάσει τους κινδύνους που επικρατούσαν στη Μακεδονία. Με πρωτοβουλία του ίδρυσε το Ελληνικό Κομιτάτο Αθηνών στο οποίο έγινε και πρόεδρος.

Σημαντική συνεισφορά στο Μακεδονικό Αγώνα είχαν τα πρόσωπα που υπηρετούσαν σε κομβικές θέσεις όπως ο Γερμανός Καραβαγγέλης που είχε τοποθετηθεί το 1900 ως Μητροπολίτης στην Καστοριά. Στα χρόνια που ακολούθησαν ο αριθμός των εθελοντών όλο και αυξανόταν. Όλος ο γηγενής πληθυσμός συμμετείχε στον Αγώνα. Δάσκαλοι, κληρικοί, έμποροι, τεχνίτες και

⁴⁹ Δεν γνωρίζουμε ακριβώς αν ο Μελάς μετά τον τραυματισμό του έχασε τη ζωή του, αυτοκτόνησε ή ζήτησε από κάποιον δικό του να το κάνει.

⁵⁰ Ήταν συνεργάτης του Παύλου Μελά και αυτός που τον βοήθησε να κρυφτεί στο χωριό Σιάτιστα όταν κατέφθασε εκεί με τους άντρες του.

⁵¹ Το κεφάλι τάφηκε μπροστά στην Ωραία Πύλη του Ναού της Αγίας παρασκευής στο Πισοδέρι.

⁵² Εκεί έχει ταφεί και η σύζυγος του Ναταλία Δραγούμη ύστερα από δική της επιθυμία.

αγρότες βοήθησαν και στήριξαν τον ένοπλο αγώνα. Πολλές μάχες δόθηκαν και αρκετοί γενναίοι μακεδονομάχοι έχασαν τη ζωή τους στην προσπάθεια απόκτησης της ελευθερίας τους.

Όπως αναφέρει και ο Χρυσόστομος Παπασταύρος «Ο Μακεδονικός Αγώνας είναι ο ισχυρότερος κρίκος μιας αλυσίδας πολλών αγώνων του Μακεδονικού λαού για ελευθερία και ένωση με την μητέρα πατρίδα,... την Ελλάδα μας!⁵³»

3.4.Μετά την απελευθέρωση.

Με την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος η Καστοριά έζησε το 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μικρασιατική καταστροφή. Αποτέλεσμα αυτών και της ανταλλαγής πληθυσμών ήταν να δεχθεί η πόλη και ο νομός μεγάλο αριθμό προσφύγων. Οι νέοι αυτοί πληθυσμοί, αφού ξεπέρασαν τις δυσκολίες εγκατάστασης τους εντάχθηκαν στον κοινωνικό ιστό και βοήθησαν στην ανάπτυξη της πόλης. Δημιούργησαν επίσης πολιτιστικούς συλλόγους που αποσκοπούσαν στη διατήρηση των παραδόσεων των χαμένων τους πατρίδων.

Την περίοδο του μεσοπολέμου αναπτύχθηκε οικονομικά η Καστοριά στηριζόμενη στη βιοτεχνία και το εμπόριο γουναρικών. Κατά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο βομβαρδίστηκε από ιταλικά αεροπλάνα τα οποία κατέστρεψαν πολλά σπίτια και τον τρούλο της Παναγιάς της Κουμπελίδικης. Με τη γερμανική κατοχή (1941-1944) πολλοί κάτοικοι φυλακίστηκαν και εκτελέστηκαν από Ιταλούς κατακτητές και από Βούλγαρους συνεργάτες που τους είχε δοθεί διοικητική δικαιοδοσία.

Μετά την Κατοχή και την Αντίσταση η πόλη ήρθε αντιμέτωπη με τον Εμφύλιο πόλεμο. Ο Γράμμος και το Βίτσι αποτέλεσαν τις περιοχές όπου δόθηκαν οι τελευταίες συγκρούσεις που λάβωσαν την Ελλάδα και τους Έλληνες. Με το τέλος του Εμφυλίου πολέμου η Καστοριά γνώρισε οικονομική άνθηση που στηρίχθηκε και πάλι στη γουνοποιία. Ο πληθυσμός της αυξήθηκε λόγω των μετακινήσεων των ανθρώπων από τα χωριά προς την πόλη και όλο και περισσότεροι άρχισαν να ασχολούνται με το εμπόριο και την επεξεργασία γούνας.. Η γουνοποιία απέδιδε στους εργαζόμενους τόσο υψηλά ημερομίσθια που ώθησε ακόμα και τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής της Δυτικής Μακεδονίας να έρθουν στην πόλη της Καστοριάς και να δουλέψουν στα εργαστήρια της.

⁵³ Χρυσόστομος Σ. Παπασταύρος, *Το Μακεδονικό ζήτημα από τον πρώιμο Μακεδονικό Αγώνα μέχρι σήμερα*, χ.τ, 2019, σ.41.

Τοπική αυτοδιοίκηση

Ο όρος «αυτοδιοίκηση» δηλώνει τη διοίκηση που ασκείται με πλήρη ανεξαρτησία των οργάνων της και εποπτεύεται από τα κρατικά όργανα. Η τοπική αυτοδιοίκηση για να υφίσταται ως αυτοδιοίκηση θα πρέπει να εκλέγει τους άρχοντες της με καθολική ψηφοφορία και να διαθέτει διοικητική και οικονομική αυτονομία.

Η τοπική αυτοδιοίκηση στον ελλαδικό χώρο παρουσίασε διαφορετικές μορφές κατά τη διάρκεια του βίου της. Σκοπός των διοικητικών μεταρρυθμίσεων που έγιναν στον ελλαδικό χώρο ήταν η απλούστευση των κρατικών διαδικασιών και η καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγκών των πολιτών.

Εικόνα 14: Χάρτης των Δήμων του Νομού Καστοριάς.

4^ο Κεφάλαιο: Ιστορική εξέλιξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

4.1. Πρώτες μορφές οργάνωσης της Κοινωνίας.

Μια πρώτη οργάνωση της κοινωνίας εμφανίζεται την εποχή του Μινωικού Πολιτισμού. Στα Μινωικά ανάκτορα βρίσκεται ο άρχοντας ο οποίος έχει συγκεντρώσει όλες τις εξουσίες πάνω του. Πρόκειται για ένα φυλετικό κράτος το οποίο καθορίζεται από σχέσεις αίματος και καταγωγής των ατόμων που το αποτελούν. Δημιουργούνται κάποιες κοινωνικές μεταβολές με αποτέλεσμα την εξέλιξη του φυλετικού κράτους σε Πόλη- Κράτος. Το νέο αυτό κοινωνικό-πολιτικό σύστημα διαχείρισης δίνει στους πολίτες αυτάρκεια, ελευθερία και αυτονομία. Η οργάνωση αυτή που μπορεί να ταυτιστεί με την σημερινή τοπική αυτοδιοίκησης.

4.2. Αρχαία Περίοδος.

Ήδη από την αρχαιότητα υπήρχαν φιλόσοφοι, όπως ο Αριστοτέλης, ο Πλάτων και άλλοι οι οποίοι αναφέρονται μέσα από τα έργα τους στην οργάνωση της κοινωνίας. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικόν ζώον⁵⁴», δηλαδή είναι φυσική του ανάγκη να συνυπάρχει με άλλους ανθρώπους και ότι όποιος είναι «άπολις», που θέλει δηλαδή να μένει ανεξάρτητος, θεωρείται αχρείος. Κάθε πόλη αποτελεί και μια μορφή κοινωνίας, «πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὔσαν⁵⁵» Θεωρεί επίσης πως η οικογένεια είναι η πρώτη μορφή κοινωνίας και την αποδίδει στη συνύπαρξη του αρσενικού και γυναικείου φύλου. Την ίδια άποψη για τον άνθρωπο ως φύσει κοινωνικό όν υποστηρίζει και ο δάσκαλος του Αριστοτέλη, ο Πλάτων.

Ο Κλεισθένης, Αθηναίος πολιτικός, είναι μια σημαντική προσωπικότητα που έπαιξε ρόλο στη θεμελίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και στη διαμόρφωση και καθιέρωση της τοπικής αυτοδιοίκησης η οποία αποτελεί το πρότυπο του σημερινού δήμου. Ο Κλεισθένης διαίρεσε την Αθήνα σε τρεις Δήμους, το Άστυ, την Παράλια και την Μεσογαίαν. Ο κάθε δήμος χωριζόταν σε δέκα τριττύες και έτσι συνολικά δημιουργήθηκαν 30 τριττύες. Στη συνέχεια δημιούργησε δέκα φυλές που την κάθε μία αποτελούσε μία τριττύα από την κάθε εδαφική περιφέρεια⁵⁶. Πολλοί μελετητές στηρίζουν την άποψη πως οι Δήμοι του Κλεισθένη ανέρχονταν στους 100. Ωστόσο, ο αριθμός των δήμων ουσιαστικά είναι το άθροισμα των μιγνυομένων από τις κατοικούμενες εδαφικές περιοχές.

⁵⁴ Αριστοτέλους Πολιτικά 1

⁵⁵ Αριστοτέλους Πολιτικά 1

⁵⁶ Η μέθοδος κατανομής των Δήμων του Κλεισθένη βοήθησε να εξαλειφθεί η ανισότητα μεταξύ των κατοίκων. Οι πλούσιοι ευγενείς αναμείχθηκαν με τους απλούς πολίτες ενώ σταμάτησαν να ευνοούνται οι κάτοικοι μιας μόνο περιοχής από τους εκάστοτε πολιτικούς., αφού πλέον σε κάθε φυλή υπήρχαν κάτοικοι και από τις τρεις περιοχές.

4.3.Το κράτος της Μακεδονίας.

Οι κάτοικοι της Μακεδονίας απομονωμένοι στο βόρειο τμήμα του ελλαδικού χώρου είχαν αναπτύξει και διατηρούσαν το θεσμό της βασιλείας. Με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου στον ασιατικό χώρο το κράτος σταδιακά μεγάλωνε και ανέπτυξε και αυτό τη δική του διοίκηση.

Πρόκειται για ένα κράτος συγκεντρωτικό που τη διοίκηση είχε ο «ηγεμόνας αυτοκράτορας». Στις ελληνικές αλλά και ασιατικές περιοχές που καταλάμβανε ο Μ. Αλέξανδρος δεν επέβαλε δικό του διοικητικό σύστημα αλλά επέτρεπε να συνεχιστεί η επικρατούσα διοίκηση. Μόνο σε όσες περιοχές υπήρχε τυραννία την αποκατέστησε με δημοκρατική διοίκηση. Μετά το θάνατο του το απέραντο κράτος της Μακεδονίας μοιράστηκε στους στρατηγούς του.

4.4.Τουρκοκρατία.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το βασικό πυρήνα της τοπικής διοίκησης στον ελλαδικό χώρο αποτέλεσαν οι Κοινότητες. Κάθε χωριό ή κωμόπολη αποτελούσε μια κοινότητα. Οι κοινότητες διέφεραν ως προς τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας μεταξύ τους, ανάλογα με την περιοχή, τις συνθήκες που επικρατούσαν και τις σχέσεις που είχαν με την κεντρική διοίκηση. Η ηπειρωτική Ελλάδα με τη νησιωτική παρουσίαζε πολλές διαφορές⁵⁷.

Οι επικεφαλές των κοινοτήτων ονομάζονταν άρχοντες, επίτροποι, δημογέροντες, πρόκριτοι και κοτζαμπάσηδες και εκλέγονταν από τους κατοίκους της κάθε περιοχής για ένα χρόνο⁵⁸. Ήταν υπεύθυνοι για τη συλλογή των φόρων και την παράδοση αυτών στις τουρκικές αρχές. Πληρώνοντας λοιπόν τους φόρους και έχοντας καλές σχέσεις με τις οθωμανικές αρχές η ομαλή ζωή των κατοίκων ήταν προφανής.

Αυτή η κοινοτική οργάνωση έδινε ένα είδος ανεξαρτησίας στις κοινότητες. Η αποκεντρωτική λογική προσέφερε αυτονομία με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να ενδιαφέρονται περισσότερο για τον τόπο τους και η γνώμη τους να μετρά πραγματικά στις αποφάσεις που λαμβάνονταν.

4.5.Ελληνική Επανάσταση (1821-1828).

Με την Ελληνική επανάσταση έγιναν προσπάθειες για την καθιέρωση των θεσμών της τοπικής αυτοδιοίκησης συνεχίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον θεσμό των κοινοτήτων. Εμφανίζονται οι πρώτοι διοικητικοί σχηματισμοί, οι «τοπικές διοικήσεις», η οποίες οργανώνονται κατά επαρχίες και φέρουν το όνομα Εφορίες

⁵⁷ Χρήστου Π. Κλειώση, *ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Αθήνα, 1977

⁵⁸ Στη νησιωτική Ελλάδα η εκλογή γινόταν από τους πλοιοκτήτες ή πλοιάρχους. Βλ: π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Δημήτριος Γ. Μεταλληνός, *Εθναρχία: ο ελληνισμός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Αράκυνθος, χ.τ., χ.χ., σελ.92

ή Επαρχιακές Δημογεροντίες. Το 1822 η Επαρχία καθιερώθηκε ως περιφερειακή διοικητική μονάδα και επικεφαλής ορίστηκε ο έπαρχος.

Το 1828 ο Ιωάννης Καποδίστριας έγινε ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας. Η ελληνική επικράτεια χωρίστηκε σε επτά τμήματα το καθένα από τα οποία είχε περισσότερες από μία επαρχίες. Η κάθε επαρχία χωριζόταν σε πόλεις-κωμοπόλεις και χωριά. Ο Καποδίστριας πίστευε πως για να εξελιχθούν οι θεσμοί θα έπρεπε το κράτος αρχικά να διοικηθεί από μία ισχυρή κεντρική εξουσία.

4.6. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση κατά την περίοδο του Όθωνα (1833-1834).

Με την άφιξη του Όθωνα, ως βασιλιά της Ελλάδος, εισήχθη στη χώρα ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης. Με βασιλικό Διάταγμα της 3^{ης} Απριλίου του 1833 «Περί διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοικήσεως του»⁵⁹ το ελληνικό βασίλειο χωρίστηκε σε 10 Νομούς και 42 Επαρχίες. Ως επικεφαλής του κάθε νομού ορίστηκε ο Νομάρχης, ως ανώτατο διοικητικό όργανο, του οποίου οι αρμοδιότητες ορίστηκαν με το Βασιλικό Διάταγμα της 25^{ης} Απριλίου του 1833 «Περί της αρμοδιότητας των νομάρχων και περί της κατά τας νομαρχίας υπηρεσίας». Ο κάθε Νομός αποτελούνταν από επαρχίες, υπεύθυνος των οποίων ήταν ο Έπαρχος.

Με τον νόμο 3/1834 «Περί συστάσεως των Δήμων»⁶⁰ τέθηκαν οι βάσεις του νομικού καθεστώτος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι υπάρχουσες νομαρχίες και επαρχίες υποδιαιρέθηκαν σε Δήμους⁶¹. Τους δήμους αυτούς αποτελούσαν ενώσεις χωρίων που δεν είχαν σχέση με τις κοινότητες της Τουρκοκρατίας. Αποτέλεσμα της διοικητικής διαίρεσης αυτής ήταν να γίνει η πρώτη απογραφή του ελληνικού κράτους, αυτή του 1834-1835. Ουσιαστικά από το 1833 ξεκίνησε να υφίσταται πρακτικά ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης.

4.7. Ελευθέριος Βενιζέλος.

Μια σημαντική προσπάθεια αναμόρφωσης του αυτοδιοικητικού συστήματος της χώρας έγινε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο το 1912. Με το νόμο ΔΝΖ/1912 «Περί συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων»⁶² διαιρέθηκαν οι δήμοι και δημιουργήθηκαν χιλιάδες

Εικόνα 15: Ελευθέριος Βενιζέλος.

⁵⁹ Ν. 12/1833. Περί διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοικήσεως του. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 12/Α/06-04-1833).

⁶⁰ Ν. 3/1834. Περί συστάσεως των Δήμων. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 3/Α/10-01-1834).

⁶¹ Με τον νόμο αυτό προσδιορίζονταν τα γεωγραφικά όρια κάθε νομού, συμπεριλαμβανομένων και των δασών, ποταμών κ.λπ.

⁶² Ν. ΔΝΖ/1912. Περί συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων (ΦΕΚ 58/Α/ 14-02-1912).

κοινότητες σε όλη την χώρα⁶³. Οι Κοινότητες λειτουργούσαν ως τοπικά παραρτήματα της κεντρικής γραφειοκρατίας και λόγω του μικρού μεγέθους τους και της έλλειψης πόρων δεν μπορούσαν να συμβάλουν στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη και πρόοδο. Θεμελιώθηκε έτσι η διττή τυπολογία των Ο.Τ.Α.(Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης), διακρίθηκαν δηλαδή σε αγροτικούς και αστικούς οικισμούς.

Τα επόμενα χρόνια 1912-1913 με την απελευθέρωση των βόρειων ελληνικών περιοχών τέθηκε το ζήτημα της διοίκησης των νεοεισαχθέντων περιοχών. Ψηφίστηκε ο νόμος ΔΡΛΔ/1913 «Περί διοικήσεως των στρατιωτικών κατεχόμενων χωρών»⁶⁴ με τον οποίο δημιουργήθηκαν οι Γενικές Διευθύνσεις⁶⁵.

4.8. Άλλες μεταρρυθμιστικές ενέργειες στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Ο Χαρίλαος Τρικούπης είχε και αυτός ενεργό ρόλο στις μεταρρυθμίσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το 1875 παρουσίασε τρία σχέδια νόμου, το πρώτο αφορούσε τις νομαρχιακές επιτροπές, το δεύτερο τις κοινότητες και το τρίτο την τροποποίηση του νόμου σχετικά με τους δήμους. Στόχος των σχεδίων αυτών ήταν η αποκέντρωση και η δημιουργία αιρετών αρχών. Παρόλα αυτά τα σχέδια του δεν εφαρμόστηκαν ποτέ⁶⁶.

Το 1877 καταργήθηκε η επαρχιακή διοίκηση και ο νομός αναγνωρίστηκε ως νομικό πρόσωπο. Ο Δηλιγιάννης κατήργησε τα νομαρχιακά συμβούλια και το 1891 επανέφερε τις επαρχιακές διοικήσεις ώστε να υπάρχει καλύτερος έλεγχος στους δήμους.

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι και η Μικρασιατική Καταστροφή δεν επηρέασαν την κατάσταση στην τοπική διοίκηση. Μόνο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου οι διαμάχες που είχαν δημιουργηθεί επηρέασαν τις σχέσεις μεταξύ του κεντρικού κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αποτέλεσμα αυτού ήταν οι διωγμοί των αντιφρονούντων αιρετών και η εκμετάλλευση εις βάρος της κρατικής εξουσίας.

Με την πτώση της Χούντας ο εκσυγχρονισμός των Ο.Τ.Α. στηρίχθηκε σε μια σειρά νομοθετημάτων χωρίς όμως να προσφέρουν κάποια ριζική αλλαγή στο υπάρχον σύστημα.

Το 1980 αποτελεί ημερομηνία σταθμό. Γίνονται αλλαγές στον θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ουσιαστικά γίνεται μια τρίτη προσπάθεια αναμόρφωσης

⁶³ Κατανεμήθηκαν κατά Νομούς, 21 Δήμοι και 2540 Κοινότητες. Βλ.: Αλεξ.Θ. Δρακάκη, Στυλ. Ι. Κουνδουρου, *Αρχεία περί συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων 1836-1939 και της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμ. Α', Αθήνα 1939, σελ.7.

⁶⁴ Ν. ΔΡΛΔ/1913. Περί Διοικήσεως των στρατιωτικώς κατεχομένων χωρών. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 41/Α/ 02-03-1913).

⁶⁵ Οι νέες αυτές Γενικές Διοικήσεις ήταν της Μακεδονίας, της Ηπείρου, των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης. Τον Ιούλιο του 1914 δημιουργήθηκε και η Γενική Διοίκηση Σάμου.

⁶⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις ενέργειες του Χαρίλαου Τρικούπη Βλ.: [http://e-
amaxis.gr/468/](http://e-
amaxis.gr/468/), 23/10/20.

της τοπικής αυτοδιοίκησης με θεσμικές παρεμβάσεις και νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Με το νόμο 1235/1982⁶⁷ επανήλθε ο θεσμός των νομαρχιακών συμβουλίων που πρώτος είχε καθιερώσει ο Χαρίλαος Τρικούπης.

Με το νόμο 1622/1986⁶⁸ και το προεδρικό διάταγμα 51/1987 η επικράτεια χωρίστηκε σε 13 περιφέρειες, καθιερώνοντας έτσι τον Δεύτερο Βαθμό Αυτοδιοίκησης. Προτίθενται η εθελοντική συνένωση μικρών κοινοτήτων σε δήμους και δίνονται πόροι από την κεντρική διοίκηση στους Ο.Τ.Α. Πρόκειται δηλαδή για μια προσπάθεια αλλαγής των δομών του κράτους ώστε να αναθεωρηθούν οι σχέσεις μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

⁶⁷ Ν.1235/1982. Άσκηση της Κυβερνητικής Πολιτικής και καθιέρωση της Λαϊκής Εκπροσώπησης στους νομούς. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 26/Α/03-03-1982).

⁶⁸ Ν.1622/1986. Τοπική αυτοδιοίκηση- περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικός προγραμματισμός. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 92/Α/14/07/1986).

5^ο Κεφάλαιο: Σημαντικά προγράμματα μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνανε μεγάλες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες με σκοπό την ανάπτυξη και πρόοδο στην ελληνική Πολιτεία και Κοινωνία. Το «Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας» και «Πρόγραμμα Κλεισθένης» διαφοροποίησαν ριζικά τις λειτουργίες του πολιτικού συστήματος και του συστήματος διακυβέρνησης της χώρας. Άλλαξαν τις σχέσεις δομών και εξουσίας και δημιούργησαν ένα σχεδόν εντελώς νέο τοπίο.

5.1.Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας.

Το «Πρόγραμμα Καποδίστριας» ή «Νόμος Καποδίστρια» είναι η γνωστή ονομασία του Νόμου 2539/97⁶⁹. Πήρε το όνομα του από τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδας μετά την απελευθέρωση, Ιωάννη Καποδίστρια.

Σκοπός του προγράμματος αυτού ήταν η βελτίωση της δημόσιας διοίκησης με την ανασυγκρότηση της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης. Σύμφωνα με αυτό οι κοινότητες συνενώθηκαν σε δήμους. Η διοικητική διαίρεση αυτή κράτησε μέχρι το 2010 όπου αντικαταστάθηκε από το σχέδιο «Καλλικράτης». Το 2006 με τροπολογία που ψηφίστηκε στη βουλή αναγνωρίστηκαν επίσημα ως ξεχωριστές Κοινότητες τα Ζωντάνια Ρεθύμνου, το Βραχάσι Λασιθίου και η Τσαριτσάνη Λάρισας⁷⁰.

Πριν την εφαρμογή του σχεδίου ο αριθμός των Δήμων ανερχόταν σε 457 και ο αριθμός των Κοινοτήτων σε 5318⁷¹ περίπου. Ο όρος «κοινότητα» καταργείθηκε και τη θέση του πήρε το «δημοτικό διαμέρισμα». Η μετατροπή αυτή δημιούργησε σημαντικές αντιδράσεις σε ορισμένες περιοχές.

Με την εφαρμογή του προγράμματος οι παλαιοί δήμοι και οι κοινότητες συνενώθηκαν σε μεγαλύτερους δήμους ώστε να βελτιωθεί η δημόσια διοίκηση στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Έτσι η Ελλάδα διαιρέθηκε σε 13 Περιφέρειες, 51 νομούς, 910 δήμους και 124 κοινότητες⁷². Επικεφαλείς των δήμων και των κοινοτήτων ήταν οι Δήμαρχοι, οι Κοινοτάρχες και τα Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια. Οι Επαρχίες καταργήθηκαν ενώ στις υπόλοιπες

⁶⁹Νόμος 2539/1997 .Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Α/244/1997).

⁷⁰ Ν.3448/2006. Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα και τη ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Α' 57/15-3-2006) Άρθρο 30, Ρυθμίσεις επί μέρους ζητημάτων Ο.Τ.Α. πρώτου βαθμού.

⁷¹ Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία από, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, *Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας: για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1997, σελ.21.

⁷² Τσαμπάζη Βασιλική, 2012. *Πρόγραμμα Καλλικράτης: έρευνα στους δημότες του δήμου Καστοριάς*. Πτυχιακή εργασία, ΑΤΕΙ Καλαμάτας.

διοικήσεις δεν πραγματοποιήθηκε κάποια σημαντική τροποποίηση. Οι νομοί και οι δήμοι πλέον λειτουργούν ως αυτοδιοικούμενα κέντρα αφού οι αρχές από τις οποίες αποτελούνται εκλέγονται από τους μόνιμους κατοίκους αυτών.

Οι αλλαγές στη διοικητική διοίκηση έγιναν κυρίως στο Α' Βαθμό Αυτοδιοίκησης. Σε ό,τι αφορά το Β' Βαθμό Αυτοδιοίκησης δεν υπήρξε κάποια ιδιαίτερη αλλαγή. Οι Νομαρχίες συνέχισαν να υπάρχουν και να λειτουργούν όπως είχαν καθοριστεί από το 1994 με τον νόμο 2218/1994⁷³. Ο Νομάρχης και το νομαρχιακό συμβούλιο εκλέγονταν από το λαό, ενώ η εποπτεία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είχε ανατεθεί στο Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας⁷⁴.

5.1.1. Στόχοι του προγράμματος⁷⁵.

Για να είναι επιτυχής μια μεταρρύθμιση θα πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένες θεμελιώδεις αρχές και να καθοδηγείται από συγκεκριμένους στόχους. Το πρόγραμμα «Καποδίστριας» περιελάμβανε τους παρακάτω στόχους:

- Εκσυγχρονισμός του διοικητικού συστήματος.

Ο εκσυγχρονισμός του διοικητικού συστήματος λειτουργεί παράλληλα με αυτόν της τοπικής αυτοδιοίκησης. Είναι απαραίτητη η εσωτερική οργάνωση ώστε να επεκταθούν οι λειτουργίες και οι δυνατότητες της καθώς και να οι αρμοδιότητες έτσι ώστε να καλυφθούν οι κοινωνικές ανάγκες.

Στόχος είναι να παρέχονται ποιοτικά και ποσοτικά οι ίδιες υπηρεσίες στους κατοίκους των χωριών και στους κατοίκους των πόλεων⁷⁶. Η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων των Ο.Τ.Α. θα δώσει σε όλους τους πολίτες την ευκαιρία να απολαμβάνουν ισοδύναμης ποιότητας υπηρεσίες σε συνθήκες ισότητας. Αφορά λοιπόν ο στόχος αυτός τον εκσυγχρονισμό του διοικητικού συστήματος λειτουργικά και δομικά.

- Εκσυγχρονισμός του τοπικού πολιτικού συστήματος.

Πολλές φορές οι μικροί δήμοι ή κοινότητες δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους εξαιτίας των οικονομικών τους προβλημάτων ή της έλλειψης λειτουργικών μέσων. Για αυτό το λόγο καταφεύγουν να ζητήσουν βοήθεια από το κράτος με αποτέλεσμα να υποβαθμίζονται. Έτσι λοιπόν δεν μιλάμε για «αυτοδιοίκηση» αλλά ουσιαστικά για μία «ετεροδιοίκηση». Λόγω αυτού η ανάθεση περισσότερων ή σημαντικότερων αρμοδιοτήτων σε ανάλογους δήμους ή

⁷³ Ν. 2218/1994. Ίδρυση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τροποποίηση διατάξεων για την πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση και την περιφέρεια και άλλες διατάξεις. Εφημερίδα της Κυβερνήσης (ΦΕΚ 90/Α/ 13-06-1994).

⁷⁴ Ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας δεν εμπόδιζε την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Κύριο μέλημα του ήταν ο έλεγχος της νομιμότητας.

⁷⁵ Σκρεπέτου Δήμητρα, 2011. *Συνταγματική μεταρρύθμιση και πρόγραμμα Καποδίστριας: συγκρούσεις και αντιδράσεις*. Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Καλαμάτας.

⁷⁶ Πριν την εφαρμογή του προγράμματος οι κάτοικοι των πόλεων απολάμβαναν περισσότερα αγαθά από τους κατοίκους των χωριών, λόγω της έλλειψης ισότητας.

κοινότητες αποφεύγεται και έτσι δεν τηρείται η εύρυθμη λειτουργία του διοικητικού συστήματος. Ο εκσυγχρονισμός του τοπικού πολιτικού συστήματος θέλει να εξαλείψει την εξάρτηση αυτή των μικρών δήμων από την πολιτεία ώστε οι δήμοι θα ενισχύσουν την θέση τους στο πολιτικό και διοικητικό σύστημα.

- Πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ νέου τύπου- Θεσμική δομή σύγχρονων ανοικτών πόλεων.

Για να έχει επιτυχία η μεταρρύθμιση αυτή θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής (οικονομικά, κοινωνικά, δημογραφικά) ώστε να διαμορφωθεί η δομή του διοικητικού συστήματος στην πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση.

Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο προτείνεται η δημιουργία ενός δικτύου ανοικτών πόλεων με ενιαίες ανάγκες και αντίστοιχες υπηρεσίες που θα καλύπτουν τις ανάγκες αυτές. Η ενοποίηση του διοικητικού χώρου αυτού θα οδηγήσει σε μία ενιαία διοικητική αρχή (η οποία θα έχει εκλεγεί από το σύνολο των κατοίκων του δικτύου της ανοιχτής πόλης) που θα είναι υπεύθυνη για τη σωστή λειτουργία των υπηρεσιών και για την επίτευξη των στόχων της περιφέρειας.

- Διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια των Ο.Τ.Α.

Η διοικητική αυτοτέλεια των Ο.Τ.Α. τους δίνει τη δυνατότητα να παίρνουν και να υλοποιούν τις αποφάσεις τους. Επίσης η δυνατότητα να διαχειρίζονται μόνοι τους τα οικονομικά ζητήματα θα οδηγήσει στην οικονομική τους αυτοδυναμία. Θέτονται λοιπόν, με τη δημιουργία των νέων Ο.Τ.Α., οι βάσεις ώστε να αποκτήσουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια.

- Τήρηση νομιμότητας, διαφάνεια στη διαχείριση των πόρων και κοινωνικός έλεγχος στην άσκηση της τοπικής εξουσίας.

Η τήρηση της νομιμότητας και ο έλεγχος στην οικονομική διαχείριση αλλά και στην τοπική εξουσία θα βοηθήσει στην καλύτερη ενημέρωση και πληροφόρηση των κατοίκων σχετικά με τα τοπικά δημόσια έργα και θα προωθηθεί η σωστή δημοκρατική λειτουργία του θεσμού. Αποφεύγεται, με αυτόν τον τρόπο η αυθαιρεσία και ο κατακερματισμός της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης.

Συμπερασματικά:

Το πρόγραμμα «Ιωάννης Καποδίστριας» δημιουργήθηκε με βασικό στόχο να εκσυγχρονίσει την Ελληνική Δημόσια Διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση μέσα από τη δημιουργία νέων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) που θα έχουν καινούριες αρμοδιότητες και λειτουργίες.

5.2.Πρόγραμμα Καλλικράτης.

Το Σχέδιο ή πρόγραμμα Καλλικράτης υποστηρίζεται από κάποιους πως είναι η συνέχεια του Προγράμματος Καποδίστρια. Πήρε το όνομα του από τον έναν από τους δύο αρχιτέκτονες του Παρθενώνα της Ακρόπολης, Καλλικράτη.

Το Πρόγραμμα Καλλικράτης ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή τον Μάιο του 2010. Ένα μέρος των διατάξεων του εφαρμόστηκε αμέσως μετά τη δημοσίευση του στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 7 Ιουνίου 2010, ώστε σύμφωνα με αυτό να προλάβουν να εξαχθούν οι Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές (αυτοδιοικητικές εκλογές) του ίδιου έτους. Μόλις την 1^η Ιανουαρίου του 2011 τέθηκε σε ισχύ στην πλήρη μορφή του⁷⁷.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης, υπάρχουν δύο βαθμοί που συγκροτούν την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τον πρώτο βαθμό αποτελούν οι Δήμοι και το δεύτερο βαθμό οι Περιφέρειες. Βασικές πτυχές του σχεδίου ήταν η μείωση του αριθμού των δήμων και των νομικών προσώπων κατά 2/3 περίπου, η αντικατάσταση των 57 νομαρχιών από 13 περιφέρειες ως δευτεροβάθμιων Ο.Τ.Α., η σύσταση των αποκεντρωμένων διοικήσεων, αλλαγές στον τρόπο χρηματοδότησης των Ο.Τ.Α., αύξηση της θητείας των αυτοδιοικούμενων οργάνων από 4 στα 5 έτη και η ανακατανομή των αρμοδιοτήτων σε κάθε βαθμό.

Αναλυτικότερα, με το πρόγραμμα Καλλικράτης οι δήμοι συνενώθηκαν και περιορίστηκαν σε 325 (από τους 910 του Προγράμματος Ιωάννης Καποδίστριας). Οι νέοι Δήμοι αυτοί ανέλαβαν ένα μέρος των αρμοδιοτήτων των νομαρχιών, καθώς αυτές καταργήθηκαν όπως θα δούμε στη συνέχεια. Δημιουργήθηκαν δημοτικές και τοπικές κοινότητες οι οποίες ταυτίζονταν με τους δήμους και τις κοινότητες που συνενώθηκαν. Οι συνενώσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση των Νομικών Προσώπων.

Καταργήθηκαν οι Νομαρχίες και τη θέση τους πήραν 13 Περιφέρειες και 74 Περιφερειακές ενότητες. Οι Περιφερειακές ενότητες ήταν υποδιαιρέσεις των Περιφερειών και δεν αποτελούσαν αυτοδιοικούμενο θεσμό. Ορίστηκε σε καθεμία από αυτές ένας αντιπεριφερειάρχης ο οποίος προερχόταν από το συνδυασμό του περιφερειάρχη και είχε δηλώσει ως τέτοιος στο ψηφοδέλτιο του. Τα γεωγραφικά όρια των Περιφερειών παρέμειναν ίδια όμως αποτελούσαν πλέον τους δευτεροβάθμιους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ανέλαβαν ένα μέρος των αρμοδιοτήτων των νομαρχιών που καταργήθηκαν.

Το πρόγραμμα Καλλικράτης εισήγαγε το θεσμό των Αποκεντρωμένων διοικήσεων. Δημιουργήθηκαν επτά Αποκεντρωμένες Διοικήσεις με επικεφαλή τους το Γενικό Γραμματέα ο οποίος διοριζόταν από την Κυβέρνηση. Σε ότι αφορά την χρηματοδότηση των Ο.Τ.Α. αυτή έγινε όπως και στο πρόγραμμα Καποδίστριας αλλά προστέθηκε και μερίδιο από τους κρατικούς φόρους, τη φορολογία εισοδήματος και το φόρο ακίνητης περιουσίας.

Σκοπός του προγράμματος ήταν να δώσει στη χώρα ένα σταθερό και σύγχρονο διοικητικό και αυτοδιοικητικό σύστημα. Ουσιαστικός όμως στόχος του σχεδίου

⁷⁷ Ν. 3852/10. Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Α 87/ 07-06-2010).

ήταν η αποκέντρωση της κεντρικής εξουσίας και η πολιτική ενδυνάμωση της περιφέρειας και των τοπικών κοινωνιών.

5.3. Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι.

Το πρόγραμμα Κλεισθένης θεωρείται διάδοχος του σχεδίου Καλλικράτης και είναι το πρόγραμμα μεταρρύθμισης της τοπικής αυτοδιοίκησης που ισχύει μέχρι και σήμερα. Καθιερώθηκε με τον νόμο 4554/2018⁷⁸. Το σχέδιο έχει τεθεί σε ισχύ από τη 1^η Σεπτεμβρίου του 2019.

Αποτελείται από 283 άρθρα τα οποία αναφέρουν μεταρρυθμίσεις στον τρόπο εκλογής των οργάνων και στις αρμοδιότητες τους, στους δήμους, στην εποπτεία των Ο.Τ.Α. και σε άλλα ζητήματα του Υπουργείου Εσωτερικών.

Το πρόγραμμα Κλεισθένης τροποποίησε τις διατάξεις του νόμου 3852/2010 (πρόγραμμα Καλλικράτης) και καθιέρωσε την απλή αναλογική ως εκλογικό σύστημα στις δημοτικές και περιφερειακές εκλογές. Πρόκειται λοιπόν για ένα πρόγραμμα που δεν διέφερε αρκετά με το προηγούμενο και στόχο είχε τη βελτίωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

⁷⁸ Ν.4555/2018. Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης - Εμβάθυνση της Δημοκρατίας - Ενίσχυση της Συμμετοχής - Βελτίωση της οικονομικής και αναπτυξιακής λειτουργίας των Ο.Τ.Α. [Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»] - Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των ΦΟΔΣΑ - Ρυθμίσεις για την αποτελεσματικότερη, ταχύτερη και ενιαία άσκηση των αρμοδιοτήτων σχετικά με την απονομή ιθαγένειας και την πολιτογράφηση - Λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών και άλλες διατάξεις. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Α 133/19-07-2018).

6ο Κεφάλαιο: Το Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης.

Το Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης βρίσκεται στο χωριό «Πολυκάρπη» και στεγάζεται σε ένα κτήριο το οποίο παλαιότερα αποτελούσε το γραφείο της Κοινότητας. Ανήκει στο Δήμο Καστοριάς και τη διαχείριση του έχει αναλάβει ο εκπολιτιστικός σύλλογος του χωριού «Δημιουργία». Είναι ένα μικρό σε έκταση Αρχείο που περιέχει τεκμήρια από το 1920-1930 μέχρι και το 2002. Το παλαιότερο τεκμήριο του αρχείου αποτελεί ένα Μητρώο Αρρένων που χρονολογείται γύρω στο 1830.

6.1. Πολυκάρπη Καστοριάς.

Η Πολυκάρπη είναι ένα ορεινό χωριό που ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα Καστοριάς. Βρίσκεται σε απόσταση 14 χλμ. ανατολικά της πόλης και αποτελεί ένα από τα λίγα παραλίμνια χωριά του νομού. Οικιστικά είναι ενωμένη με το χωριό Μαυροχώρι με το οποίο χωρίζεται από τον ποταμό Παλιοπόταμο. Οι κάτοικοι του χωριού είναι κατά κύριο λόγο αγρότες που ασχολούνται με την παραγωγή μήλων, φασολιών και άλλων και κτηνοτρόφοι.

Η ιστορία της Κοινότητας Πολυκάρπης.

ΦΕΚ 259 Α-29/12/1918

Ο οικισμός προσαρτάται στην κοινότητα Τσερεσνίτσης (Πολυκέρασο).

ΦΕΚ 106 Α-18/05/1919

Ο οικισμός αποσπάται από την κοινότητα Τσερεσνίτσης και προσαρτάται στην κοινότητα Καστοριάς.

ΦΕΚ 20 Α- 15/02/1922

Ο οικισμός αποσπάται από την κοινότητα Καστοριάς και προσαρτάται στην κοινότητα Μαυροχωρίου.

ΦΕΚ 413 Α-22/11/1926

Ο οικισμός μετονομάζεται από «Λίτσιστα» σε «Πολυκάρπη».

ΦΕΚ 15 Α-25/01/1927

Αποσπάται ο οικισμός Πολυκάρπης από την κοινότητα Μαυροχωρίου και γίνεται η σύσταση της Κοινότητας Πολυκάρπης με έδρα την Πολυκάρπη.

ΦΕΚ 66 Α-19/04/1927

Ο οικισμός Φωτεινή αποσπάται από την κοινότητα Μαυροχωρίου και προσαρτάται στην κοινότητα Πολυκάρπης.

ΦΕΚ 257 Α-31/07/1941

Η κοινότητα Πολυκάρπης αποσπάται από τον νομό Φλωρίνης και υπάγεται πλέον στον νομό Καστοριάς.

ΦΕΚ 244 Α-04/12/1997

Η κοινότητα Πολυκάρπης καταργείται και προσαρτάται στο Δήμο Μακεδονών.

ΦΕΚ 87 Α-07/06/2010

Ο οικισμός αποσπάται από το Δήμο Μακεδνών και προσαρτάται στο Δήμο Καστοριάς.

- Η κοινότητα της Πολυκάρπης ανήκε αρχικά στο Νομό Φλώρινας με το όνομα «Λίτσιτσα» και αποτελούσε οικισμό. Υπαγόταν στην κοινότητα Τσερεσνίτσης, σημερινό Πολυκέρασσο, και στη συνέχεια στην κοινότητα Καστοριάς και Μαυροχωρίου (Η Καστοριά αναγνωρίστηκε ως ξεχωριστός νομός το 1941, νωρίτερα υπαγόταν στον Νομό Φλώρινας).
- Η κοινότητα Πολυκάρπης συστάθηκε το 1927, αφού ένα χρόνο νωρίτερα είχε πάρει και το όνομα της.
- Το 1941 αποσπάστηκε από το Νομό Φλώρινας και προσαρτήθηκε στο Νομό Καστοριάς.
- Το 1997 με το πρόγραμμα Καποδίστριας η κοινότητα καταργείται και υπάγεται πλέον στο Δήμο Μακεδνών.
- Με τις μεταβολές του 2010, εξαιτίας του Προγράμματος Καλλικράτης αποσπάστηκε από το Δήμο Μακεδνών και προσαρτήθηκε στο Δήμο Καστοριάς στον οποίο ανήκει μέχρι και σήμερα.

6.2 Κοινότητα/ Δήμος/ Νομός Καστοριάς.

Ο Νομός Καστοριάς συστάθηκε το 1941 με το Νομοθετικό Διάταγμα «Περί συστάσεως Νομού Καστοριάς και ανασυστάσεως Επαρχιών τινών εν Μακεδονία»⁷⁹ και έδρα του Νομού ορίσθηκε η Καστοριά. Το Νομό αποτελούσαν δύο Δήμοι και 61 Κοινότητες σύμφωνα με τις καταγραφές του 1962⁸⁰.

Η ιστορία του Δήμου Καστοριάς

ΦΕΚ 259 Α-29/12/1918

Σύσταση της κοινότητας με έδρα τον οικισμό Καστοριάς.

ΦΕΚ 139 Α-09/04/1929

Η Κοινότητα Καστοριάς γίνεται πλέον Δήμος Καστοριάς.

ΦΕΚ 257 Α-31/07/1941

Ο δήμος αποσπάται από το νομό Φλώρινας και υπάγεται στο νομό Καστοριάς.

- Από τη σύσταση της κοινότητας Καστοριάς μέχρι και σήμερα, που αποτελεί πλέον Δήμο έγιναν πολλές αποσπάσεις και προσαρτήσεις οικισμών και κοινοτήτων στην Καστοριά. Κυριότερες μεταβολές έγιναν το 2010 με το ΦΕΚ 87 Α- 07/06/2010 όταν καταργήθηκαν οι Δήμοι του Νομού και παρέμειναν μόνο τρεις.

⁷⁹ Ν.Δ. 325/1941. Περί συστάσεως Νομού Καστοριάς και ανασυστάσεως Επαρχιών τινών εν Μακεδονία. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 257/Α/31-07-1941).

⁸⁰ Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος, *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων: νομός Καστοριάς*, τόμ. 22, Αθήνα 1962.

- Από το 2011 με την εφαρμογή του Προγράμματος Καλλικράτης ο Νομός Καστοριάς αποτελεί την Περιφερειακή Ενότητα Καστοριάς που ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Πριν την εφαρμογή του προγράμματος ο νομός αποτελούνταν από 12 Δήμους οι οποίοι με τις συνενώσεις και συγχωνεύσεις έμειναν 3.

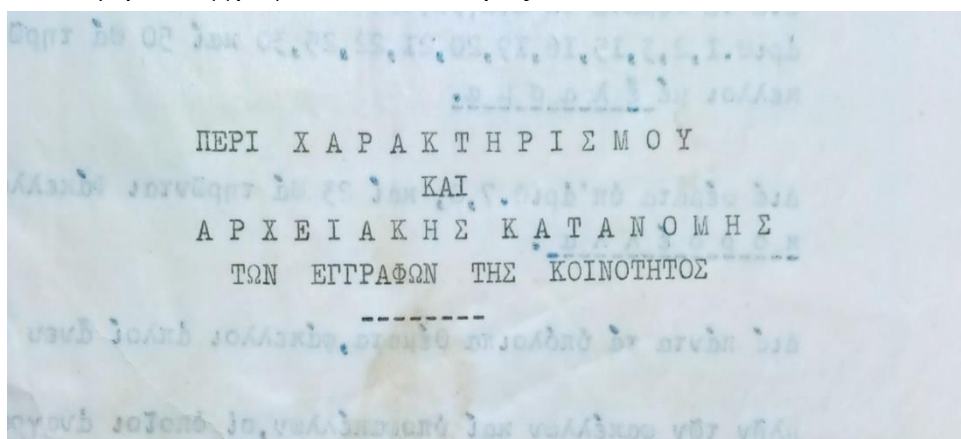
Δήμος	Έδρα	Πληθυσμός (2011)
Καστοριάς	Καστοριά	35.874
Νεστορίου	Νεστόριο	2.646
Ορεστίδος	Άργος Ορεστικό	11.802

6.3 Η δημιουργία καταλόγου του Αρχείου της Κοινότητας.

Το Αρχείο της Κοινότητας βρέθηκε στο χώρο όπου στεγάζεται σήμερα σε κακή κατάσταση μέσα σε κούτες και παλιές ξύλινες βιβλιοθήκες στις οποίες κυριαρχούσε η υγρασία και η σκόνη. Για την αποτελεσματικότερη φύλαξη του ο χώρος καθαρίστηκε και όλο το αρχείο αποθηκεύτηκε ανά είδος σε μία μεγάλη βιβλιοθήκη που κάλυπτε την ανάγκη αυτή.

Οποιοδήποτε τεκμήριο βρέθηκε καταγράφηκε σε έναν κατάλογο στον οποίο αναφέρονται αναλυτικά όλα τα τεκμήρια του αρχείου καθώς επίσης το περιεχόμενο και οι χρονολογίες του κάθε φακέλου, υποφακέλου κ.λπ. Ο κατάλογος αυτός αποτελεί τον «αναλυτικό κατάλογο του Αρχείου της Κοινότητας Πολυκάρπης».

Ανάμεσα στα έγγραφα της Κοινότητας βρέθηκαν δύο κατάλογοι που φέρανε τον τίτλο «κατάλογος χαρακτηρισμού και αρχειακής περιγραφής των εγγράφων της Κοινότητας». Σκοπός των καταλόγων αυτών ήταν να ισχύει η ίδια αρχειακή κατανομή στα έγγραφα κάθε Κοινότητας.

Εικόνα 16: Η σελίδα τίτλου του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας" που βρέθηκε ανάμεσα στα τεκμήρια του Αρχείου.

-I-		ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ	
Χαρακτηρισμός	Φακέλου	Υποφακέλλου	
1	1	2	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. ("Ιδρυσις, όναμα, σφραγίς, όρια).-
2			ΚΟΙΝΟΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ. (έκλογή μελών Κοινοτικού Συμβουλίου, όρκωμοσία, έκλογή Προέδρου καί "Αντιπροέδρου Κοινότητας, παραιτήσεις, άδειαι, ποινάί Προέδρου καί Κοινοτικών Συμβούλων, έξοδα παραστάσεως Προέδρου).-
3	3		ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ. "Ιδιαίτερος φύκελλος διέ τόν Γραμματέα καί τόν Κλητήρα. διορισμός, πρωτόκολλον όρκωμοσίας, μισθός, άδειαι, πρόστιμα, κλπ).- <i>σχίσμα επί τήν υπηρεσίαν κατά τούτων. τούτων. τούτων. τούτων.</i>
4			ΚΟΙΝΟΤΙΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ. (Εγκύκλιοι Νομαρχίας, πρόγραμμα ψηφοφορίας, κ.λ.π.).-
5			ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. (περί τής διοικήσεως καί διαχειρήσεως τών Κοινοτικών πραγμάτων).-
6			ΤΕΧΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΤΕΛΕΣΤΕΩΝ ΕΡΓΩΝ.

Εικόνα 17: Το εσωτερικό του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας".

Ο κατάλογος αυτός αποτελείται από τρεις στήλες (βλέπε: εικόνα 17 και 18). Η πρώτη στήλη αφορά την αρίθμηση των φακέλων και η δεύτερη λειτουργεί σαν υποκατηγορία και αποτελείται από υποφακέλους. Η τρίτη στήλη που έχει τον τίτλο «Αντικείμενα» παρουσιάζει τις κατηγορίες των θεμάτων του Αρχείου και επεξηγεί σε ορισμένα τι ακριβώς εμπεριέχει.

38	α	3	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΣ.
	β		"Εγγράφα Δ/νσεις Γεωργίας.
	γ		"Εγγράφα Α.Τ.Ε.
	δ		-καταπολέμησης άσθενειών καί επιβλαβών έντομωv.
	ε		Ζημία έκ χαλάζης, παγετόvος, κ.λ.π.-
	στ		"Εγγράφα Νομοκτηνιατρου.
	ζ		"Εγγράφα Δασαρχείου.
	η		Γεωργικοί Συνεταιρισμοί.
	θ		"Επιτροπή άπαλλωτριώσεων.
	ι		"Αγροτική Κοινωνική "Ασφάλισις. Ο.Γ.Α.

Εικόνα 18: Το εσωτερικό του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας".

Το αρχείο της Κοινότητας Πολυκάρπης δεν ακολουθούσε πλήρως τον κατάλογο αυτό. Αυτό συμβαίνει γιατί ο κατάλογος δημιουργήθηκε το 1961 ενώ η Κοινότητα υπήρχε ήδη από πολύ νωρίτερα. Για αυτό το λόγο η αντιστοίχιση των

θεμάτων του καταλόγου με τους φακέλους και υποφακέλους του Αρχείου δεν ήταν δυνατή διότι ορισμένοι μόνο φάκελοι από το έτος 1961 και μετά ταυτίζονταν με τις κατηγορίες του αυτές. Ακολουθώντας την αρχειακή κατανομή του κατάλογο αυτού θα δημιουργούσε πρόβλημα ως προς τον αρχειακό δεσμό μεταξύ φακέλων και υποφακέλων⁸¹ του Αρχείου.

Ως λύση στο πρόβλημα αυτό χωρίς να αλλάξει η δομή των φακέλων ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία. Ως βάση χρησιμοποιήθηκε ο κατάλογος «χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής» που αναφέρθηκε παραπάνω. Στις κατηγορίες του καταλόγου αυτού αντιστοιχήθηκαν όλα τα τεκμήρια που ήταν καταγεγραμμένα στον «αναλυτικό κατάλογο»⁸². Προστέθηκαν επίσης κάποιες συμπληρωματικές κατηγορίες, θέματα και είδη τεκμηρίων ώστε να καλυφτεί όλο το υλικό του Αρχείου της Κοινότητας.

Χαρακτηρισμός εγγράφων Αρχείου		ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ
1		ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. (Ιδρυση, όνομα, σφραγίδα, όρια).- -Υποφάκελοι: 13.Α), 20.Α)
2		ΚΟΙΝΟΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ. (εκλογή μελών Κοινοτικού Συμβουλίου, ορκωμοσία, εκλογή προέδρου και Αντιπροέδρου Κοινότητας, παραιτήσεις, άδειες, ποινές Προέδρου και Κοινοτικών Συμβούλων, έξοδα παραστάσεως Προέδρου).- -Υποφάκελοι: 13.Β), 20.Β), 23.Γ)
3		ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ. <u>Ιδιαίτερος φάκελος για τον γραμματέα και τον Κλητήρα</u> , διορισμός, πρωτόκολλο ορκωμοσίας, μισθός, άδειες, πρόστιμα, κ.λπ.).- -Φάκελοι: Φ.57 -Υποφάκελοι: 13.Γ), 20.Γ)

Εικόνα 19: Ο κατάλογος με βάση τον οποίο θα γίνεται η αναζήτηση των τεκμηρίων.

Σε κάθε κατηγορία του νέου καταλόγου είναι γραμμένοι ποιοι φάκελοι, υποφάκελοι, βιβλία κ.λπ. ανήκουν στην κάθε μία⁸³.

Σύμφωνα με τους δύο καταλόγους αυτούς, «κατάλογος περί χαρακτηρισμού του αρχείου της Κοινότητας» και «Αναλυτικός κατάλογος του Αρχείου» θα γίνεται η αναζήτηση των τεκμηρίων από τους χρήστες.

⁸¹ Οι υποφάκελοι ενός φακέλου μπορεί να αντιστοιχούσαν σε δύο ή και περισσότερες κατηγορίες, π.χ. ο υποφάκελος Α. να αναφέρεται σε έργα που έγιναν στην Κοινότητα, ο υποφάκελος Β. σε εκλογές, ο υποφάκελος Γ. στους κοινοτικούς υπαλλήλους κ.ο.κ. Για αυτό δεν ήταν δυνατό να αποκοπούν οι υποφάκελοι αυτοί από το το γενικό σύνολο και να μεταφερθούν στις αντίστοιχες κατηγορίες διότι έτσι θα καταστρεφόταν ο αρχειακός τους δεσμός.

⁸² Ο αναλυτικός κατάλογος περιέχει όλα τα τεκμήρια που υπάρχουν στο Αρχείο.

⁸³ Η αρίθμηση των φακέλων, υποφακέλων, βιβλίων κ.λπ. αντιστοιχεί στην αρίθμηση του «Αναλυτικού καταλόγου του Αρχείου».

6.4. Περιγραφή του Αρχείου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η περιγραφή του Αρχείου δεν έγινε με βάση κάποιο Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής διότι αυτό δεν ήταν εφικτό. Ο χώρος όπου βρίσκεται το Αρχείο δεν χρησιμοποιείται, παρά μόνο για τη στέγαση του, και δεν υπάρχει ιντερνέτ ή κάποια άλλη ηλεκτρονική πηγή. Για αυτό το λόγο ήταν προτιμότερο να δημιουργηθεί ένας χρηστικός κατάλογος για την ευκολότερη εξυπηρέτηση των χρηστών⁸⁴.

Περίληπτικά το Αρχείο αποτελείται από:

- Φακέλους οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν έγγραφα που αφορούν πολλά διαφορετικά ζητήματα ή θέματα, ενέργειες και αρμοδιότητες που διαχειρίζεται μια Κοινότητα. Τα θέματα αυτά είναι γεωργικά, κτηνοτροφικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ά. Επίσης ο κάθε φάκελος περιέχει και τους αντίστοιχους υποφακέλους του.
- Αποφάσεις οι οποίες περιέχουν εισερχόμενα έγγραφα που αποτελούν αποφάσεις της Νομαρχίας Καστοριάς. Τα έγγραφα αυτά έχουν συνημμένα έγγραφα από τις συνεδριάσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου Πολυκάρπης για την τέλεση των αποφάσεων της Νομαρχίας.
- Βιβλία Πρωτοκόλλων-Αλληλογραφίας και άλλων θεμάτων. Τα βιβλία Πρωτοκόλλων και Αλληλογραφίας περιέχουν όλους τους αριθμούς πρωτοκόλλων των εγγράφων που πέρασαν από την Κοινότητα. Ανάμεσα στα βιβλία υπάρχουν και αυτά που αναφέρονται σε προσωπική εργασία, εκδιδόμενα πιστοποιητικά, εκτελεσθέντα έργα, στον Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων (Ο.Γ.Α.) κ.ά.
- Μητρώα Αρρένων και Δημοτολόγια. Σε αυτά αναγράφονται όλες οι γεννήσεις που έγιναν στην Κοινότητα καθώς και ο πληθυσμός της. Ορισμένα από τα Μητρώα αυτά αποτελούν Μητρώα κτηνών, θηλέων, μελών κ.λπ. Τα συγκεκριμένα Μητρώα Αρρένων αποτελούν την παλαιότερη πηγή από την οποία μπορούν να αντληθούν πληροφορίες για τον πληθυσμό της Κοινότητας Πολυκάρπης⁸⁵.
- Βιβλία Πρακτικών του Κοινοτικού Συμβουλίου και του Αγροτικού Συλλόγου Πολυκάρπης «ο Ζευγάς». Στα βιβλία αυτά αναγράφονται τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Κοινοτικού Συμβουλίου από το 1952 μέχρι το 1996.
- Απολογισμούς της Κοινότητας οι οποίοι βρίσκονται σε δέματα. Κάθε δέμα αντιστοιχεί σε ένα έτος και περιέχει τον προϋπολογισμό του κάθε έτους μαζί με συνημμένα έγγραφα οικονομικού χαρακτήρα που σχετίζονται με αυτόν (π.χ. χρηματικά εντάλματα, αποδείξεις από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, πίνακες ανάλυσης του ταμειακού απολογισμού της Κοινότητας, κ.λπ.).

⁸⁴ Για την δημιουργία του καταλόγου, Βλ.: 6.3. Η δημιουργία καταλόγου του Αρχείου της Κοινότητας.

⁸⁵ Αναφέρονται γεννήσεις στην Κοινότητα μέχρι και πριν το 1840.

- Προϋπολογισμούς εσόδων και εξόδων της Κοινότητας για κάθε έτος και έγγραφα που σχετίζονται με τους προϋπολογισμούς αυτούς (π.χ. αποφάσεις, αποδείξεις, καταστάσεις κ.λπ.)
- Ντοσιέ που περιέχουν οικογενειακές καταστάσεις δικαιούχων νοσοκομειακής περιθάλψεως του Ο.Γ.Α., ενέργειες σχετικές με τις καλλιέργειες, την εξόφληση λογαριασμών (Δ.Ε.Η.), εισερχόμενα έγγραφα που αφορούν διάφορες λειτουργίες της Κοινότητας, αιτήσεις κ.ά.
- Βιβλία Χρηματικών Ενταλμάτων. Πρόκειται για διπλότυπα βιβλία χρηματικών ενταλμάτων από τα οποία λείπουν τα αποκόμματα.
- 2 Καταλόγους χαρακτηρισμού και αρχειακής περιγραφής των εγγράφων της Κοινότητας.
- Βιβλία. Οι κατηγορίες των βιβλίων είναι μυθιστορήματα, ιστορικά, περιοδικά, εγκύκλιοι Υπουργείων, σχετικά με την γεωργία και την κτηνοτροφία, θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης, προεδρικά και νομοθετικά διατάγματα κ.λπ.
- Ένα βεβαιωτικό κατάλογο ο οποίος περιλαμβάνει όλα τα έγγραφα που αφορούν εισπράξεις εσόδων της Κοινότητας.
- Χάρτες τοπογραφικών.
- Λυτά έγγραφα διαφόρων θεμάτων.

Το καθένα από τα τεκμήρια αυτά έχει το δικό του αριθμό σύμφωνα με την αρίθμηση του «αναλυτικού καταλόγου» και βρίσκεται τοποθετημένο με την αντίστοιχη ομάδα τεκμηρίων (π.χ. φάκελοι, βιβλία πρωτοκόλλων, χρηματικά εντάλματα κ.ο.κ.).

Επίλογος-Συμπεράσματα

Η πόλη της Καστοριάς έχει μια πλούσια ιστορία που αποτελεί αδύνατον να γραφτεί ολόκληρη σε λίγες μόνο σελίδες μια εργασίας. Κάθε τι που υπάρχει στην πόλη αυτή κρύβει τη δική του ιστορία και παρουσιάζει μια διαφορετική πτυχή της πόλης. Η συγγραφή μιας συνοπτικής ιστορίας, όπως παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία δεν αποτέλεσε εύκολη υπόθεση. Παρόλα αυτά προσπάθησα με βάση τις επιστημονικές αρχές και μεθόδους της ιστορικής επιστήμης να παρουσιάσω τα σημαντικότερα γεγονότα και στοιχεία της πόλης αυτής.

Το Αρχείο της πρώην Κοινότητας Πολυκάρπης προσθέτει και αυτό τις δικές πληροφορίες τόσο για την ιστορία της Καστοριάς όσο και για την ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι μεταρρυθμίσεις και οι προσπάθειες για την καλύτερη διοίκηση του κράτους υπήρξαν αρκετές και δεν σταμάτησαν να υπάρχουν καθόλη τη διάρκεια λειτουργίας του, κάποιες με θετικά αποτελέσματα, κάποιες άλλες με αποτυχίες.

Η οργάνωση και ταξινόμηση του Αρχείου με βοήθησε να γνωρίσω καλύτερα την επιστήμη της Αρχειονομίας και να έρθω σε άμεση επαφή με τα αρχεία. Η ευθύνη που είχα για την αρχειακή περιγραφή και αρχειοθέτηση του Αρχείου ήταν σημαντική και με βοήθησε να καταλάβω ποιες πραγματικά είναι οι αρμοδιότητες ενός αρχειονόμου και πως αυτός ενεργεί απέναντι στη διαχείριση του τόσο μεγάλου όγκου πληροφορίας.

Πίνακας εικόνων:

Εικόνα 1: Η γεωγραφική θέση της Καστοριάς.

Εικόνα 2: Αρχοντικό Αδελφών Εμμανουήλ, το εξωτερικό μέρος του αρχοντικού.

Εικόνα 3: Αρχοντικό Αιβάζη, το εσωτερικό μέρος του αρχοντικού, συγκεκριμένα ο χώρος υποδοχής των επισκεπτών.

Εικόνα 4: Η εκκλησία της Παναγιάς της Κουμπελίδικης, μία από της βυζαντινές εκκλησίες της πόλης.

Εικόνα 5: Η εκκλησία της Παναγιάς της Μαυριώτισσας, βρίσκεται στον γύρω της λίμνης.

Εικόνα 6: Πάσσαλοι που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια των ανασκαφών του Λιμναίου Οικισμού.

Εικόνα 7: Σύγχρονη αναπαράσταση του Λιμναίου Οικισμού στο Δισπηλιό.

Εικόνα 8: Χάρτης της Άνω Μακεδονίας.

Εικόνα 9: Ο Αναστάσιος Πηχεών.

Εικόνα 10: Οι ιδρυτές της Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης (Ε.Μ.Ε.Ο).

Εικόνα 11: Ο Ίων Δραγούμης.

Εικόνα 12: Ο Παύλος Μελάς.

Εικόνα 13: Ο Παύλος Μελάς μαζί με τον υιό του Μιχάλη και την κόρη του Ζωή.

Εικόνα 14: Χάρτης των Δήμων του Νομού Καστοριάς.

Εικόνα 15: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Εικόνα 16: Η σελίδα τίτλου του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας" που βρέθηκε ανάμεσα στα τεκμήρια του Αρχείου.

Εικόνα 17: Το εσωτερικό του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας".

Εικόνα 18: Το εσωτερικό του καταλόγου "περί χαρακτηρισμού και αρχειακής κατανομής των εγγράφων της Κοινότητας".

Εικόνα 19: Ο κατάλογος με βάση τον οποίο θα γίνεται η αναζήτηση τεκμηρίων.

Βιβλιογραφία:

- Interamerican Όμιλος Εταιριών, *Η νέα αυτοδιοίκηση: περιφέρειες-νομαρχίες-δήμοι-κοινότητες*, Λήδρα Πρες, χ.τ., 1996.
- N.G.L. Hammond, *Ιστορία της Μακεδονίας: η ιστορική γεωγραφία της Μακεδονίας μέρος Α΄*, τόμ.1, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2007.
- N.G.L. Hammond, *Ιστορία της Μακεδονίας: η ιστορική γεωγραφία της Μακεδονίας μέρος Β΄*, τόμ.2, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2007.
- Ανεστόπουλος Κ. Άγγελος, *Ο μακεδονικός αγών 1903-1908: και η συμβολή των κατοίκων εις την απελευθέρωσιν της Μακεδονίας*, τόμ. Γ, Σ.Λάσκαρης-Π. Αλεξιάδης, Θεσσαλονίκη 1976.
- Δασκαλάκη, Ν.Γ., *Καστοριά: τουριστικός οδηγός*, Λιθογραφία Ο.Ε., Θεσσαλονίκη 2007.
- Δρακάκης Α.Θ. και Κουνδούρου Σ.Ι., *Αρχεία περί συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων 1836-1983 και της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμ. Α΄, Γραφικά τέχνη, Αθήνα 1939.
- Κατσούλης Δ., Χλέπας Ν., Παπατόλιας Α., Πάσχος Λ., *Μεταρρυθμίσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση: επιπτώσεις στη διοίκηση και στο πολιτικό σύστημα*, ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα 2001.
- Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων, *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων: Νομός Καστοριάς*, τομ.22, Αθήνα 1962.
- Κλειώσης Π. Χρήστος, *Ιστορία της τοπικής Διοικήσεως*, Υπουργείο Εσωτερικών, Αθήνα 1977.
- Μακρής Χάρης Σ., *Η Καστοριά: συνοπτική ιστορία της πόλης*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ., Θεσσαλονίκη 2000.
- Μακρυδημήτρης Αντώνης, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τόμ 21, Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σελ.156-170.
- Μαρτής Κ. Νικόλαος, *Η πλαστογράφηση της ιστορίας της Μακεδονίας*, Αδελφοί Αθανασιάδη, Αθήνα 1983.
- Μεταλληνός Δ.Γεώργιος & Μεταλληνός Γ.Δημήτριος, *Εθναρχία: ο ελληνισμός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Αράκυνθος, χ.τ, χ.χ.
- Νομαρχία Καστοριάς, *Τουριστικός οδηγός Ν. Καστοριάς*, Έκδοσις Νομαρχία Καστοριάς, Καστορία 1971.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου Μαρία, *Το μακεδονικό ζήτημα: ιστορική θεώρηση του προβλήματος*, Κέντρο Σπουδών ΝΑ. Ευρώπης, Αθήνα 1988.
- Παπακωνσταντίνου Θ.Φ., *Η Καστοριά: γεωγραφία-ιστορία-τέχνη*, Αθήνα 1930.

- Παπασταύρος Σ. Χρυσόστομος, *Δήμος Μακεδνών: το Μαύροβο και η ιστορία του*, Επτάλοφος ΑΒΕΕ, χ.τ.2002.
- Παπασταύρος Σ. Χρυσόστομος, *Το Μακεδονικό ζήτημα από τον πρώιμο Μακεδονικό Αγώνα μέχρι σήμερα*, χ.τ. 2019.
- Παππάς Γ. Θεόδωρος, *Η μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 2016.
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, *Δυτική Μακεδονία: ιστορία και πολιτισμός. History and culture of Western Macedonia*, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα 2008.
- Σύλλογος φίλοι μουσείου Μακεδονικού Αγώνα Νομού Καστοριάς, *Τα πηγεωνικά: ο βόρειος ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894*, Καστοριά 1996, σ.10. Το βιβλίο αποτελεί ανάπτυπο από το βιβλίο του Κωνσταντίνου Απ. Βακαλόπουλου Έκδοση Ι.Μ.Χ.Α. 1983 Θεσσαλονίκη.
- Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, *Πρόγραμμα Ιωάννης Καποδίστριας για τον συγχρονισμό της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης : πρόταση για την ανασυγκρότηση της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1997.
- Χατζής Κ. Δημήτριος, *Ιστορία του Μακεδονικού Αγώνος*, Εθνική Ένωση Βορείων Ελλήνων, Αθήνα 1971.

Πτυχιακές εργασίες:

- Σκρεπέτου, Δ., 2011. *Συνταγματική μεταρρύθμιση και πρόγραμμα Καποδίστριας: συγκρούσεις και αντιδράσεις*. Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας. [online] Διαθέσιμο στο: http://nestor.teipel.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/15608/SDO_DM_TA_01199_Medium.pdf?sequence=1
- Τζοϋτζη, Ε., 2012. *Πρόγραμμα Καλλικράτης: έρευνα στους αιρετούς του δήμου Καστοριάς*. Πτυχιακή εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας.
- Τσαμπάζη, Β., 2012. *Πρόγραμμα Καλλικράτης: έρευνα στους δημότες του δήμου Καστοριάς*. Πτυχιακή εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας.

Άρθρα περιοδικών:

- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1968, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Α(1), σ.11.
- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1968, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Α(2), σ.11.
- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1969, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Β(4), σ.6.

- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1969, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Β(5), σ.6.
- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1969, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Β(6), σ.15.
- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1969, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Β(7), σ.16.
- Σημαιοφορίδης, Κ.Α. 1969, Καστοριά: ιστορική διερεύνηση του ονόματος της. *Καστοριά δελτίον πληροφοριών Νομαρχίας Καστοριάς*, Β(9), σ.8.

Διαδικτυακοί τόποι:

- Ιστορικά Καστοριάς, 2010-20. *Ιστορικά Καστοριάς: project ιστορικής έρευνας οδηγός επισκέπτη*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://istorikakastorias.blogspot.com> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Εθνικό Τυπογραφείο, 2020. *Αναζήτηση ΦΕΚ*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.et.gr/index.php/nomoi-proedrika-diatagmata> [Πρόσβαση στις 13/11/2020].
- Μηχανοθήκη, 2003-2008. *Μικρή ιστορία της ελληνικής τοπικής αυτοδιοίκησης*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.teicrete.gr/users/kutrlis/Crete/Gen-info/istoria-dimon.htm> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Πέτσκος Α., 2012. *Αρχαιολογικοί χώροι: Διοκλητιανούπολη*. [online] Διαθέσιμο στο: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=5106 [Πρόσβαση στις 13/11/2020].
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 2020. *Διοικητικές μεταβολές δήμων και κοινοτήτων*. [online] Διαθέσιμο στο: https://www.eetaa.gr/index.php?tag=dk_metaboles [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 2020. *Διοικητικές μεταβολές οικισμών*. [online] Διαθέσιμο στο: https://www.eetaa.gr/index.php?tag=oikmet_details&id=16486 [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Θέματα στρατιωτικής ιστορίας. *Μακεδονικός Αγώνας 1904-1908*. [online] Διαθέσιμο στο: <https://stratistoria.wordpress.com/1454-1900/1904-makedonikos-agonas>
- Σαν σήμερα, 2002-2020. *Βιογραφίες/ πολιτική: Ίων Δραγούμης*. [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/178> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Σαν σήμερα, 2002-2020. *Βιογραφίες/ πολεμικές αναμετρήσεις: Παύλος Μελάς*. [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/biographies/807> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].

- Sentra, 2017. Παύλος Μελάς: Η ζωή και το άδοξο τέλος ενός μεγάλου Μακεδονομάχου. [online] Διαθέσιμο στο: https://sentra.com.gr/%cf%80%ce%b1%cf%8d%ce%bb%ce%bf%cf%82-%ce%bc%ce%b5%ce%bb%ce%ac%cf%82-%ce%b7-%ce%b6%cf%89%ce%ae-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%bf-%ce%ac%ce%b4%ce%bf%ce%be%ce%bf-%cf%84%ce%ad%ce%bb%ce%bf%cf%82-%ce%b5/?fbclid=IwAR2UsXa8o02o4E70gQa5KEVP8rjYa_soedEv0AY_wuJXESH0Fa38l1CBfrZA [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Culture now, 2020. *Ιων Δραγούμης: Πρώτη φορά στο φως το αρχείο του για τα εκατό χρόνια από τη δολοφονία το.* [online] Διαθέσιμο στο: https://www.culturenow.gr/ion-dragoymis-proti-fora-sto-fos-to-arxeio-toy-gia-ta-ekato-xronia-apo-ti-dolofonia-toy/?fbclid=IwAR0zCrB_YvUd-Mak5JW_8b7O4x5sT9fZJMYG716aMtavCysD3FNkziTV0LE [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Σαν σήμερα, 2002-2020. *Αφιερώματα/ πολιτική: η ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα.* [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/772> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- Ex-amaxis, 2011. *Η τοπική αυτοδιοίκηση κατά την περίοδο του Χαρίλαου Τρικούπη.* [online] Διαθέσιμο στο: <http://ex-amaxis.gr/468> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- CNN Greece, 2018. *Εξέγερση του Γλιντεν: Πότε έγινε και ποιος ήταν ο απώτερος στόχος της.* [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/focus/explainers/story/130527/exegersi-toy-ilinten-pote-egine-kai-poiios-itan-o-apoteros-stoxos-tis> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].
- GEO news, 2019. *Οι δέκα φυλές που δημιούργησε ο Κλεισθένης στην Αρχαία Αθήνα.* [online] Διαθέσιμο στο: <https://geonews.gr/history-%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%AD%CE%BA%CE%B1-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AD%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B5-%CE%BF-%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83> [Πρόσβαση στις: 13/11/2020].